

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Kriminalita na východočeském panství Stárkov v raném novověku

Bakalářská práce

Autorka práce: Renata Šafářová
Vedoucí práce: Jiří Kubeš

2010

Univerzity of Pardubice
Fakulty of Filozofy
Deperment of Historical Studies

Criminality of the Eastbohemian Estate Stárkov in Early Modern Era

Bachelor papar

Author: Renata Šafářová
Supervizor: Jiří Kubeš

2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 06. 2010

Renata Šafářová

Anotace

Tato práce pojednává o hrdelní kriminalitě na panství Stárkov v letech 1573 – 1706. Jedná se o analýzu dosud nezpracovaného archivního pramene smolné knihy města Stárkova v kontextu dějin hrdelní kriminality v raném novověku. Cílem práce bylo i srovnání s dalšími smolnými knihami. Obsahem jsou dějiny hrdelní kriminality, historie města Stárkova, popis smolných knih jako historického pramene, analýza strárkovské knihy, rozdělená podle případů – majetkové delikty, sexuální delikty, odpor proti vrchnosti, pomluvy a urážky na cti, delikty proti životu a zdraví a pokus o žhářství.

Klíčová slova: Stárkov, hrdelní kriminalita, smolná kniha, majetkové delikty, sexuální delikty, delikty proti zdraví a životu.

Největší díky patří Mgr. Jiřímu Kubešovi, bez jehož poskytovaných konzultací, cenných rad a připomínek by tato práce nemohla vzniknout. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi s ochotou poskytli informace, zejména pak pracovníkům Státního okresního archivu v Náchodě.

Souhrn

Tato práce pojednává o hrdelní kriminalitě na panství Stárkov v letech 1573 – 1706. Jedná se o analýzu dosud nezpracovaného archivního pramene smolné knihy města Stárkova. Smolná kniha je uložena v Státním okresním archivu v Náchodě. Analýzu jsem zasadila do kontextu dějin hrdelní kriminality v raném novověku. Cílem práce bylo i srovnání s dalšími smolnými knihami.

Nejprve jsem se zabývala problematikou dějin kriminality. Po té jsem přestoupila k zpracování historie Stárkova. První písemná zmínka pochází z roku 1321. V raném novověku se jako majitelé panství vystřídaly významnější rody Žehušických z Nestajova, Čertorejských z Čertorej a Kaiseršteinů.

V předposlední kapitole se věnovala rozbořem smolných knih, zejména jejich jazykem, zpracováním a využitelnosti na poli historického bádání. Na tuto kapitolu jsem navázala poslední částí práce a to samotnou analýzou stárkovské knihy. Tu jsem rozdělila na podkapitoly podle deliktů.

Prvními a nejrozšířenějšími delikty byly majetkové. Ty tvořily 43,4% z celkového počtu zločinů. Dalšími byly sexuální delikty čítající 24,6%. A z 18% to byly přečiny odporu proti vrchnosti. V knize se objevily dále případy pomluv, urážení a křivé výpovědi (5,7%), zločiny proti životu a zdraví (3,8%) a jedou vyhrožování žhářstvím.

V závěru jsem došla k poznání, že stárkovské panství se výrazně nelišilo od ostatních. Bylo poklidné, za 133 let zde bylo souzeno pouze 53 případů. Což je v té době docela málo. Jednalo se spíše o majetkové delikty a útěk od své vrchnosti. Takže se můžeme domnívat, že lidé byly trochu zaměřeni proti své vrchnosti, ale to bylo téměř všude v Čechách v období raného novověku.

Obsah

ÚVOD	2
I. DĚJINY HRDELNÍ KRIMINALITY V ČECHÁCH RANÉHO NOVOVĚKU	4
II. HISTORIE MĚSTA STÁRKOVA	13
III. SMOLNÉ KNIHY	18
IV. SMOLNÁ KNIHA MĚSTA STÁRKOVA (1573-1706)	21
IV. 1. Majetkové delikty	24
IV. 2. Sexuální delikty	35
IV. 3. Odpor proti vrchnosti	43
IV. 4. Pomluvy, urážky na cti a křivá obvinění	45
IV. 5. Delikty proti životu a zdraví	47
IV. 6. Žhářství a ostatní zápisy v smolné knize	50
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	53
RESUME	56
SEZNAM PŘÍLOH	57

Úvod

Hrdelní kriminalita se v dnešní době považuje za dobře zpracované téma. V Čechách se tím historikové začali zabývat už na konci 19. století. V této době hodně publikoval svoje práce Zikmund Winter. Zaměřil se na vývoj ve městech, jehož součástí byla právě i hrdelní kriminalita. V první polovině 20. století začala ediční činnost různých badatelů a vznikly celé řady smolných knih. Jednalo se o doslovný přepis knihy a její vydání. Za druhé světové války začal zpracovávat východočeskou oblast Pavel Emil Lány¹. Vydal řadu smolných knih. Jeho předčasná smrt způsobila, že díla nestihla projít korekturou a proto se v knihách nachází množství chyb a překlepů. V druhé polovině 20. století vyšlo mnoho dalších smolných knih² podle vzoru Jaroslava Pánka³. V této době vnikala i díla, která se týkala právních dějin období raného novověku. Jejich předním představitelem byl Karel Malý⁴ nebo Jiří Klabouch. Veškerá literatura vytvořená ve 20. století je sepsána do jednoho díla.⁵

Vznikly i mnohé syntézy, zejména pak od Jindřicha Francka.⁶ Ale existuje i několik monografií, které se zabývají hrdelní kriminalitou v raném novověku. Jedná se zejména o Richarda Dülmena.⁷ Současným autorem je Jaroslav Čechura.⁸ K dispozici máme i velké množství analytických studií z pera Jaroslava Pánka, Evy Procházkové a v poslední době třeba od P. Matlase, který ukazuje, jak se lišila norma od skutečné praxe v postihu sexuálních deliktů v období baroka.

¹ LÁNY, Emil Pavel, *Knihy černé, jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od roku 1625*, Liberec 1946. TÝŽ, *Knihy smolné založené léta 1588: (Dobruška)*, Liberec 1947.

² PÁNEK, Jaroslav, *Smolná kniha městečka Divišovaz let 1617 – 1751*, Praha 1977.

³ VERBÍK, Antonín, *Krevní kniha městečka Bojkotic, Uherské Hradiště 1971*. TÝŽ, *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979. CIRONIS, Petros, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 – 1630 (s přílohou pozdějších čarodějnických procesů)*, Druhé vydání, Rokycany 1994. FRANCEK, Jindřich, *Chlumecké hrdelní příběhy*. Praha 1993. ISBN 80-85192-09-8.

⁴ MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995. ISBN 80-85903-01-6. TÝŽ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997. ISBN 80-7201-045-X. KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

⁵ FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš, *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*, Zámorsk – Pardubice 1995.

⁶ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách. Nové vydání rozšířené o paměti kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za republiky*, Praha 2007. ISBN 80-86182-91-6. TÝŽ, *Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*, Praha 2000. ISBN 80-86182-29-0. TÝŽ, *Dějiny loupežnictva. Zloději, loupežníci, lupiči, pytláci v českých dějinách*, Praha 2002. ISBN 80-86182-66-5.

⁷ DÜLMEN, Richard van, *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 1985. ISBN 80-86182-44-4. TÝŽ, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném věku*, Praha 2003. ISBN 80-86569-43-8.

⁸ ČECHURA, Jaroslav, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008. ISBN 978-80-257-0049-5.

V současnosti leží v archivech už málo smolných knih, které nejsou zpracované. Jednou z nich je i „*Smolná kniha města Stárkova z let 1573-1799.*“⁹ Smolná kniha je uložena v Státním okresním archivu Náchod. Je zařazena do Archivu města Stárkov pod číslem 11.

Cílem této bakalářské práce bude analýza smolné knihy města Stárkova z let 1573-1799 a porovnání s jinými knihami a panstvími. Výzkum bude zasazen do kontextu dějin hrdelní kriminality. V první kapitole se budu věnovat dějinám hrdelní kriminality. V druhé historii panství Stárkov a posléze přejdu k samotné analýze smolné knihy s porovnáním s jinými smolnými knihami.

K historii stárkovského panství existuje jen málo děl a to převážně v německém jazyku. Ve své práci jako nejhlavnější zdroj informací použiji dílo Anselma L. Riedla *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Städtewesens in Böhmen.* Kniha pochází z roku 1903. Je uložena v Státním okresním archivu Náchod. Autor knihu napsal ručně, ale velice přehledně. Druhé dílo napsala v roce 1988 Gertruda Harthel – Tham. Jednalo se také o německou knihu s názvem *Die Stadt Starkstadt.*¹⁰ Ve své práci použiji i česká díla, zejména od Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Českého království*, které je také uloženo v archivu v Náchodě.¹¹ Dále *Sborník vydaný ke čtyřstému výročí povýšení obce na město z roku 1973, Encyklopedii českých zámků* od Pavla Vlčka¹². K dokreslení situace načerpám informace o Stárkově ze *Soupisu poddaných podle víry z roku 1651.*¹³ Smolnou knihu města Stárkova budu porovnávat s dalšími knihami (chlumeckou, velkobítešskou, dobrušskou, rokycanskou nebo divišovskou).

⁹ SOKA Náchod, f. AM Stárkov, kn.č. 11 – smolná kniha – první část 1573-1719.

¹⁰ HARTEL-THAM, Gertrud, *Die Stadt Starkstadt*, Braunau 1988.

¹¹ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, Díl pátý, Praha 1887.

¹² VLČEK, Pavel, *Encyklopedie českých zámků*, Praha 1997. ISBN 80-85983-32-X.

¹³ KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651(4) Hradecko - Bydžovsko*, Praha 2000, s. 1287-1295. ISBN 80-85475-63-4.

I. Dějiny hrdelní kriminality v Čechách raného novověku

Hrdelní kriminalita nepatří mezi nejpříjemnější témata naší historie, je však velice atraktivní a důležitá pro poznání raně novověké mentality lidí v každodenním životě. V 21. století je považována za velice dobře probádanou oblast. I když až s nástupem nové generace historiků, zejména v 20. a 21. století, se v ní ukazují nové možnosti bádání a nový pohled na ni. Za účelem doznání zločince se používalo útrpného výslechu spojeného s mučením, v raném novověku nazývaným jako „*trápení*“. Jaký byl vlastně důvod používání tortury k výslechu? Přiznal by se bez něj vyslýchaný ke všem svým činům? A jsou taková vynucená vyznání s psychickým i fyzickým nátlakem věrohodná?¹⁴

Hrdelní soudnictví v Čechách probíhalo ve dvou rovinách. Vedle šlechtického práva a soudnictví tu bylo i městské. Mezi nimi se objevovaly dva základní rozdíly. Za prvé, šlechtici předstupovali před zemský soud, jemuž od počátku předsedal panovník a sbor přísedících, složený z dvanácti pánů a osmi rytířů. Měšťané byli souzeni u jednotlivých městských soudů. Jeho představiteli byla městská rada s rychtářem. Také vedení procesu proti šlechtici bylo jiné než proti poddanému. Šlechtický proces měl obžalovací charakter, používání tortury bylo jen výjimečné oproti měšťanskému prostředí. I tresty byly mírnější. Za zločiny, které spáchal poddaný a byl za ně popravený, šlechtic musel zaplatit pouze pokutu. V raném novověku se nejvíce bral zřetel na to, jakého postavení obviněný byl. Z jakého důvodu taková situace nastala? Páchali i šlechtici takové zločiny jako prostí lidé? Městský soud se v nejvíce potýkal s majetkovými delikty, s jejichž odsouzením nejčastěji souvisel právě trest smrti. Měli tedy šlechtici, kteří byli ve své době bohatí, potřebu krást?¹⁵

Městská zakládací listina byla považovaná za právní základ města. Listinu dostávalo město při jeho založení, nebo až později od svého zakladatele. Jedno z mnoha privilegií obsahovalo ustavení, jak má vypadat vnitřní organizace a správa města, a oprávnění k výkonu soudnictví a správy. Avšak město nebylo nikdy samo zdrojem soudní moci, neboť tím byl jeho zakladatel. Ten městským orgánům pouze svěřoval soudní pravomoc.¹⁶

Městské právo v Čechách a na Moravě bylo rozděleno do dvou okruhů. Prvním okruhem bylo právo magdeburské, které zahrnovalo oblast severních Čech, Slezska a Lužice.

¹⁴ DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650-1750)*, in: Český časopis historický, 106 ročník, Praha 2008, s. 19-20. ISBN 0862-6111.

¹⁵ FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 24-26. VOJÁČEK, *České právní dějiny*, s. 130-131. DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky*, s. 28.

¹⁶ MALÝ, *Dějiny Českého a Československého práva*, s. 41. TÝŽ, *České právo v minulosti*, s. 36-37. KLABOUC, *Staré české soudnictví*, s. 138-139.

Druhým okruhem bylo norimberské právo, někdy také označováno jako švábské, zahrnující střední a jižní Čechy a část Moravy. Každá oblast měla stanovené své vzorové město. Zde mohly městské soudy žádat o právní naučení. Rozdíly mezi oblastmi se objevovaly především v soudnictví. Od doby husitského hnutí se českým městským právem stalo právo staroměstské.¹⁷

Nejstarší formou feudálního práva bylo nepsané zvykové právo. Za vzor nejčastěji sloužily dřívější rozsouzené případy. Zvykové právo postupně ustupovalo právu psanému. První psaná právní sbírka vznikla v roce 1353, sbírka však měla soukromý charakter, proto nebyla oficiálně uznána jako právní kniha. Byla to latinská *Knih pisaře Jana* pocházející z Brna. V období raného novověku vznikly zákoníky, které zprvu nebyly považovány za oficiální. V roce 1523 byla přijata Svatováclavská smlouva, díky níž byla zřízena zemským sněmem komise, jejímž úkolem bylo vypracování zákoníku pro města. Výsledkem se stalo v roce 1534 dílo s názvem *Práva městská*. Největší zásluhu na vypracování měl Brikecí z Licska. Práva Brikecího byla překladem a úpravou starší brněnské právní knihy pisaře Jana doplněná římským a kanonickým právem. Dílo sice nebylo považováno za oficiální kodex, ale bylo vydáno tiskem a využívalo se městskými soudy jako platná městská práva.¹⁸

Ve 40. letech 16. století sněm znovu ustanovil komisi, která měla tentokrát realizovat kodifikaci městského práva. V roce 1558 vznikl první návrh zákoníku, který vycházel ze staroměstského práva. Autorem návrhu byl právník, mistr Pavel Kristián z Koldína. V roce 1579 byl podle jeho návrhu v melantrišské tiskárně vydán zákoník pod názvem *Práva městská království českého*. Dne 18. ledna 1580 byl zákoník panovníkem sankcionován a apelačním soudem prohlášen za závazný pro soudní praxi. *Práva městská* dosáhla 20 vydání a dvou německých překladů. Obsahovala prvky římského, kanonického i zemského práva. Souběžně s psaným právem platilo i právo obyčejové. Obyčejové právo se používalo v případech, které nebyly popsány v zákonu, a v případech, kdy obyčejové právo nestálo proti spravedlnosti a dobrým mravům. Koldín kladl důraz na opatrnost při aplikování tortury nebo útrpného práva, aby nebyl někdo potrestán neprávem. Zákoník však od počátku neplatil ve všech částech území Království českého. Města řídicí se magdeburským právem byla dlouho proti přijetí nového zákoníku. Až v roce 1610 byl jejich odpor zlomen a zákoník přijat. U

¹⁷ MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 36-37. TÝŽ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 89-90. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 140. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 25-26. PÁNEK, Jaroslav, *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*, in: *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 25-26.

¹⁸ MALÝ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 90. TÝŽ, *České právo v minulosti*, s. 37-38. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 141-142. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 26.

moravských měst byla platnost zákoníku rozšířena až v 17. století. K zákoníku byla vydána v roce 1581 tzv. Krátká summa, podávající ve zkratce informace o obsahu zákoníku.¹⁹

V roce 1707 nechal Josef I. vydat koník s názvem „*Trestní zákoník Josefa I.*“ Podle něj byly zrušeny hrdelní soudy, které nevykonávaly svou činnost zakládající se na zvláštním privilegiu, lénu nebo starém obyčeji. Josefínský zákoník neodstranil dřívější trestní normy a stal se jen podpůrným zákonem, ale byl přínosný ve sjednocení postupů řízení u všech soudů. Aby se získalo delikventovo doznání, tortura byla ustanovena, jako hlavní vyšetřovací prostředek, pětistupňová. Josef I. zavedl u soudů systém zasedání. Předseda a devět přísedících znali přesně hrdelní řád, aby se soudilo spravedlivě a objektivně. Soudy však nebyly schopny plnit požadavky řádu, proto došlo v roce 1765 ke změně zákoníku a ke snížení počtu hrdelních soudů.²⁰

Marie Terezie vydala v roce 1768 nový trestný zákoník, který vycházel z Josefínského. Proto v něm nedošlo k závažnějšímu pokroku, a byl tedy už v době svého vzniku zastaralý. *Tereziana* však zjednodušila a sjednotila trestní právo, stanovila pravidla tortury i délku a vymezovala lidi, kteří nesměli podstoupit torturu. Celé mučení mohlo trvat pouze jednu hodinu a jeden její stupeň maximálně 15 minut. Osoby, které nemohly podstoupit torturu, byly duševně nemocné, nezletilé do 14 let, u nichž existovala výjimka v hrdelních zločinech, muži nad 60 let, těžce nemocné a taky těhotné ženy. Tortura mohla být používána pouze u zločinů, za které byl stanoven trest smrti, ale nesměla způsobit větší utrpení než trest. Užívání tortury bylo zrušeno už 25. října 1773.²¹

Poslední zákoník, který byl v raném novověku vydán, byl *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech Josefa II.* Císař ho vydal v roce 1787 a platil pro celou Habsburskou monarchii. Zákoník byl charakterově odlišný od předchozích. Nejenže byl stručný, technicky dokonalý a úplný, ale také odmítal trest smrti. Trest měl mít charakter prevence, sloužit k převýchově pachatele a oproti předchozím zákoníkům nebyl považován za mstu či odplatu.²²

Jak už bylo řečeno, v královských i poddanských městech se představitelem soudnictví stal zpočátku rychtář a později městská rada, která se v této oblasti své činnosti musela řídit

¹⁹ MALÝ, *České právo v minulosti*, 38-39. TÝŽ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 91-92. MAREČKOVÁ, *České právní a ústavní dějiny*, s. 41-44. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 26.

²⁰ *Constitutio Criminalis Josepha*. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*, s. 9-10. MAREČKOVÁ, *České právní a ústavní dějiny*, s. 57. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 28. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 143-145.

²¹ *Constitutio Criminalis Thereziana*. MAREČKOVÁ, *České právní a ústavní dějiny*, s. 58.

²² MONESTIER, *Historie trestu smrti*, s. 342. FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, s. 28-29. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 143-145. VOJÁČEK, *České právní dějiny*, s. 133. MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 130-133.

jak obecnými právními předpisy, tak i vrchnostenskými pokyny a instrukcemi. Městská rada měla původně charakter pomocného sboru. Do 15. století se z ní však vyvinul vrcholný orgán městské samosprávy. Normotvorná, výkonná a soudní moc se pak soustředila v jejich rukou. Rada se skládala z dvanácti členů nazývajících se konšely nebo radními. V jejich čele stál purkmistr. Jeho funkce se pravidelně střídala mezi konšely po čtyřech týdnech. Městská rada jako celek se scházela pouze na počátku a v závěru soudního procesu. U výsledku byla přítomna jen část jejich členů s rychtářem.²³

Městský rychtář měl v soudnictví důležitou roli, protože se zabýval praktickým výkonem hrdelního soudnictví. Ohledal místa trestních činů, sledoval a posléze zajišťoval provinilce a účastnil se výslechů a exekucí. Měl právo soudit drobné žaloby nebo urážky na cti sám. Rychtář byl přímo podřízený radě. Měl své pomocníky, biřice, kteří mu pomáhali při dopadení zločince a měli na starost přímou péči o vězně.²⁴

Celý průběh trestního řízení, tj. úvodní ustanovení, výslech v mučírně a ve vězení i konečný rozsudek, sepisoval městský písař do smolných knih nebo do radních protokolů. Takzvaného krevního písaře však neměla všechna města. Ta, která písaře neměla, si ho půjčovala z okolních měst. Písař byl placen z městských peněz.²⁵

Posledním orgánem v hrdelním soudnictví byl kat neboli mistr ostrého meče. Kati byli označováni jako snížení lidé, stali se nejopovrhovanějšími obyvateli města a s nimi i celá jejich rodina. Byli určitým způsobem diskriminováni, například v hospodě či kostele měl své speciální místo, mohl se ženit pouze s dcerami jiných katů a musel nosit speciální oblečení, aby bylo na první pohled poznat, že je to kat. Katovské řemeslo syn dědil od otce, jen výjimečně, a to s velkými problémy, z něj mohl vystoupit. Kat byl výkonným orgánem podléhajícím rychtáři. Hlavní katovou prací bylo provádění útrpných výslechů, tj. mučení, vykonávání exekuce, vykonávání rozsudků na pranýři či popravišti a odstranění tělesných ostatků. Za svou práci byl dobře placen, za každý druh hrdelního trestu dostal jiný počet peněz. Mistr ostrého meče žil se svou rodinou a čeládkou v katovně stavěné mimo město nebo v zastrčených ulicích na okraji měst.²⁶

Vězeňství procházelo značným vývojem. Raně novověká vězení se stávala symbolem děsu a hrůzy stejně jako místa popravišť. Jak píše Richard van Dülmen: „*Vězení bylo nejen místem vazby, ale i místem tělesného utrpení, a to nejen proto, že tam bylo provádění*

²³ FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 34-35. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 146-147.

²⁴ TAMTÉŽ

²⁵ PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*, s. 13. OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 11. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 286-287.

²⁶ DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 42. VONDRUŠKA, Vlastimil, *Katovny a mučírny*. Praha, 1993, s. 62-67. ISBN 80-205-0321-8. DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 92-94. FRANCEK, Jindřich, *Mistři ostrého meče*, Pardubice 1995.

mučení.“²⁷ Vazba v raně novověkých věznicích, oproti dnešním, nikdy neměla výchovnou funkci. V období raného novověku máme tři druhy vězení: vězení pro dluhy, zajišťovací vazba a vězení z trestu. První typ má svůj charakter vysvětlen už v názvu. Bylo tedy určeno pro dlužníky, z kterých nebylo možno vymoci peníze jiným způsobem. Zajišťovací vazba byla určena pro zabezpečení obžalovaného, který zde byl umístěn do doby, než se ukončilo řízení a následující exekuce. Poslední typ vězení, vězení z trestu, sloužilo jako opravdu citelná odplata za provinění.²⁸

Městská vězení se rozlišovala také podle zámožnosti a společenského postavení měšťana. Pro bohaté byly zřizovány „*přednice*.“ Byla to lehká vězení stavěná na radnicích nebo v městských věžích. Byla vcelku pohodlná a vězeň mohl chodit volně po budově. Pro chudé byly zřizovány „*zadnice*“, taky nazývané jako „*šatlavy*“, v kterých panoval tvrdý režim. Někdy zde docházelo i k zostření vazby za použití nástrojů, které věznice vlastnila. Pro opravdu nebezpečné delikventy sloužily nejtěžší věznice stavěné pod zemí radnice nebo biřicova domku. Proč se vlastně lišil systém věznic pro bohaté oproti věznicím pro chudé? Důvodem byly určitě finanční možnosti uvězněného. Každý si svůj pobyt musel zaplatit. A pokud na zaplacení nebylo, musela část peněz zaplatit vrchnost ze svého. Aby to činilo co nejmenší částku, musely být zřízeny prosté cely.²⁹

Při útrpných výsleších docházelo zpravidla k mučení neboli tortuře delikventa, i když bylo zpočátku používáno k zostření trestu. Až později se tortura začala používat jako prostředek soudního výslechu, ale nedocházelo k ní hned po uvěznění. Nejprve se hledaly všechny možné cesty k přiznání obviněného. Byli vyslechnuti svědkové, jestliže nějakí existovali, a pokud už nebylo zbylí, přistoupilo se k mučení. To ale vyžadovalo vždy svolení vrchnosti. Tortura nesloužila pouze k přiznání delikventa, ale také ke zjištění případných spolupachatelů nebo jiných podrobností týkajících se případu.³⁰

V královských městech směli být měšťané vyslýcháni jen za přesně stanovených podmínek. Mohli se mučit ženy i muži, ale pokud byli oba podezřelí z jednoho zločinu, byla vždy mučena jako první žena. Mučení se smělo použít jen při vážných případech a s hrdelním charakterem. V ostatních případech se mučením pouze pohrozilo, ale vyslýchaný měl být přesvědčen, že bude mučený. Další podmínkou byla doba, kdy mohlo dojít k mučení: za

²⁷ DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 18.

²⁸ DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 18-20. VONDRUŠKA, *Katovny a mučírny*, s. 14-21. FRANCEK: *Zločin a trest*, s. 36-37.

²⁹ DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 18-20. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 40-41. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 369-372. VONDRUŠKA, *Katovny a mučírny*, s. 14-21.

³⁰ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 44-45. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 332.

bílého dne a ve všední den, nikdy ne v neděli a sváteční den. Koldín má ve svém zákoníku popsány dva základní způsoby. Používal se žebřík a skřípec. Avšak z dobových záznamů víme i o kolu.³¹

Až Josefína stanovila, že mučení mohou provádět jen ty soudy, které mají hrdelní pravomoc. Josefínský zákoník také rozdělil torturu do několika stupňů od lehčích k těžším. Prvním stupněm byla vazba či šněrování. Mučený měl kolem předloktí omotané šňůry, které se utahováním zarývaly do masa. Druhým stupněm bylo přiložení palečnic. Mezi dva železné pláty byly vloženy špičky palců u ruky a utahováním docházelo k drcení nehtů. Oba tyto stupně byly považovány za lehké. Po nich následovaly těžké stupně působící opravdová muka. Tak tedy, v dalším stupni se na delikventovu nohu přiložily šroubovací tzv. španělské boty. Byly složeny ze dvou železných plátů s tupými hřeby uvnitř, ty se postupně utahovaly a drtily holenní kosti. Čtvrtým stupněm bylo natahování na žebřík a pálení, to znamená, že mučený byl ještě pálen z boku svazky svíček. K těžkým stupňům však nedocházelo často. Většinou stačilo mučenému ukázat nástroje či přiložení palečnic a španělských bot bez utahování. Pokud delikvent překonal všechny stupně tortury a nepřiznal se, byl omilostněn, ale poznamenán tělesně i duševně na celý život.³²

V každém městě existoval městský soud, sloužící jeho obyvatelům. Soud spadal do kompetencí vnitřní městské správy a většinou sídlil na radnici. Městský soud se zabýval veškerými majetkovými i trestními záležitostmi. Základními povinnostmi soudu bylo zejména vyslýchání delikventa i předvolaných svědků před městským soudem a radnicí. Soud také řešil procesní peripetie a zádrhele vzniklé v průběhu vedení procesu. V závěru vynesl rozsudek a dohlížel na jeho řádné vykonání. Od roku 1548 zprostředkoval odvolání k apelačnímu soudu v Praze.

V městském právu existovalo několik typů soudů. Základním byl hlavní zahájený soud, jenž vyřizoval důležité civilní i právní spory měšťanů. U zahájeného soudu soudila městská rada s rychtářem, později purkmistrem, dále zde byli přítomni všichni nebo většina soudců. Druhým typem byly pružnější soudy neboli posudky konající se několik dní po ukončení hlavního soudu. Vedle těchto soudů se ve městech nacházely i obyčejné soudy. Zde působil rychtář s několika radními vyřizující drobnější spory a zasedající permanentně. Nejmenší pře policejního charakteru vyřizoval sám rychtář. V raném novověku však chyběla

³¹ VONDRUŠKA, *Katovny a mučírny*, s. 14-21. DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 18-20. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 46.

³² FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 46. TÝŽ, *Z register tajemství lotrovského. Hrdelní soudnictví na Jičínsku v 16. – 18. století*, Semily 1997, s. 15-18. DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*. MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 52. TÝŽ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 121-122. VONDRUŠKA, *Katovny a mučírny*, s. 27-30, 37.

spolupráce mezi jednotlivými panstvími. Proto pokud zločinec opustil panství, zbavil se trestní zodpovědnosti.³³

Od 18. století začala být omezována soudní pravomoc menších měst. Pravomoci byly ponechány městům mající k dispozici školený právní aparát, což byly magistráty. Dne 20. ledna 1548 byl Ferdinandem I. zřízen Apelační soud v Praze, také nazývaný jako Rada nad apelacemi. Soud měl být odvolací instancí pro všechny soudy země Koruny české. Ale kvůli značným protestům šlechticů se stal odvolacím zejména pro městské soudy, kterým také poskytoval právní naučení. Rada nad apelacemi se neřídila právem zemským, ale byla postavena na základě římského práva. Členy soudu byli prezident a 13 radů. Ti se skládali ze dvou pánů, tří rytířů, čtyř měšťanů a čtyř doktorů práv. Soud zasedal pravidelně vždy v pondělí, úterý, ve čtvrtek a v pátek. Jednání probíhala písemně v češtině nebo němčině podle toho, v jakém jazyce spor začal. Odvolání se muselo podávat s podpisem advokáta do 14 dnů, protože bez něj ho apelační soud nepřijal. O odvolání měl podle pravidel soud rozhodovat do čtyř neděl, ale v praxi to nedodržoval. Apelační soud soudil na základě akt, která obdržel od první instance. Rozsudek byl poslán k vyhlášení soudu první instance.³⁴

Městský proces se lišil od zemského svou jednoduchostí a rychlostí jednání (hlavně od 16. století), protože se postupně oprostil od formalit. Byl ovlivněn zejména kanonickým a římským právem. Městský proces neznal ordály, neboli boží soudy, připouštěl písemná svědectví a dovoloval odvolání k vrchnímu právu. Od roku 1548 k apelačnímu soudu. Proces byl rozdělen do dvou rovin – proces civilní a trestní. Od 16. století se „korunou důkazu“ stalo vyznání při tortuře. Měšťané se však ještě mohli odvolat proti uložení tortury.³⁵

Trest v raném novověku měl jiný charakter než dnes. Neměl úmysl napravit, ale byl považován za mstu. Uplatňovalo se zde pravidlo: „*Oko za oko, zub za zub.*“ Trest měl také odstrašující charakter, proto byly vykonávány na očích veřejnosti. U trestů se objevovaly tzv. zrcadlicí tresty. Například při rouhání byl rouhači vytržen jazyk, při krádeži useknuta ruka a podobně. Tento způsob byl postaven na zvykovém právu.

Raně novověké trestní právo používalo několik druhů trestů: mimořádné tresty, tresty na svobodě, trest nucených prací, vypovězení z města či země, zahanbující tresty, tělesné tresty, trest smrti a zostřující tresty. Mimořádné tresty se ukládaly zejména v případech, kdy

³³ FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 33-35. MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 138-139. DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky*, s. 28.

³⁴ MALÝ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 81-82, 190-191. VOJÁČEK, *České právní dějiny*, s. 182-183. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 134, 141-143. FRANCEK, *Z register tajemství lotrovského*, s. 5-6, 8.

³⁵ MAREČKOVÁ, *České právní a ústavní dějiny*, s. 50-51. MALÝ, *České právo v minulosti*, s. 52, 57-58. TÝŽ, *Dějiny Českého a Československého práva*, s. 116, 121-122.

se kvůli polehčujícím okolnostem ustoupilo od řádného trestu. Nejobvyklejším trestem v tomto případě byla peněžitá pokuta mající většinou charakter zostřujícího trestu. Zejména u zahanbujících trestů se využívalo symbolismu a nejvíce se zde uplatňovala fantazie kata. Zločinec byl vystavován na potupném místě, zejména na pranýři. Pranýře měly několik forem: železný obojek připevněný ke zdi radnice, dřevěný kůl, kamenný sloup či lešení hanby. Na krku měl většinou cedulku, kde byl popsán jeho zločin, nebo mu tam visela ukradená věc. Zahanbujícím trestem bylo často vypalování cejchu a vymrskání metlou z města. Tělesné tresty byly často mrzačící, takže měly trvalé následky. Většinou byly používány jako zostřující tresty k trestu smrti. Mnoho rozsudků skončilo trestem smrti. Středověké hrdelní tresty byly značně kruté. Používalo se například, rozpárání břicha, volný pád, smrtící půst, zazdění, ukřižování, pohřbení zaživa, stažení z kůže, kůl v těle, rozřezání, rozčtvrcení a roztrhání, rozdrásání, rozdrcení, upálení, usmrcení šípy, ubití nebo lámání kolem. V českých zemích se však tyto drastické tresty nepoužívaly. Výjimkou bylo rozčtvrcení, upálení či vpletení do kola. Mezi rozšířenější tresty zde naopak patřilo stětí a oběšení. Trest smrti byl ukládán zejména za krádeže, provinění proti vrchnosti či zemi, smilstva, provinění proti církvi nebo incest.³⁶

Trestání bylo veřejné, aby se lidé poučili, a tím se vymýtila zločinnost, proto se nemohly konat v noci. Postupem doby se z poprav stávaly veřejné oslavy. Popraviště se většinou stavěla nedaleko měst, na rozcestích a „návrscích“, protože to byla místa hanby, stejně jako pranýře. Některá města měla více popravních míst, jedno bylo určeno k oběšení, jiné na vplétání do kola. Byly však i výjimky, kdy byl odsouzený popraven v místě spáchaného zločinu, před jeho domem nebo na pranýři. Někdy odsouzený dostal určitý druh omilostnění a byl popraven na neveřejném místě. Jinak byly popravy veřejné a mohly se konat jen za bílého všedního dne. Odsouzený musel na popravišti potvrdit pravdivost svého vyznání. Ještě zde mohl požádat o milost, ale prakticky se nestávalo, aby byla někomu udělena. Zastávalo se také pravidlo, že pokud kat sekl třikrát a popravovaný ještě žil nebo když spadla šibenice, tak se udělovala milost. Ale stejně jako u předchozího případu se tak stávalo opravdu jen někdy.³⁷

V literatuře se píše, že až v nejposlednějším případě se přistoupilo k tortuře. Ale jaký to byl případ? Pokud byli vyslyšeni svědkové a rozcházeli se s obviněným ve výpovědi. Jsou

³⁶ DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 46-49. DÜLMEN, *Bezectní lidé*. FRANCEK, *Hrdelní soudnictví*, s. 57-61. VONDRUŠKA, *Katovny a mučírny*, s. 50-58.

³⁷ KREUZ, Petr, *Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 429. KLABOUC, Jiří: *Staré české soudnictví*, s. 262. VONDRUŠKA, *Katovny a mučírny*, s. 50-58. DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, s. 95-97.

dvě možnosti, proč to tak bylo. Jednou byla ta, že vyslýchaný pachatel opravdu spáchal zločiny, které vypověděli svědkové. Ale pak tu je i možnost, že se právě „svědkové“ chtěli jen z nějakého důvodu mstít a učinili tak křivou výpověď. Jak se tedy poznalo, zda bylo opravdu nutné k mučení přistoupit? Přiznal by se vyslýchaný také k věcem, jež vyslovil při tortuře? Mnoho lidí jistě raději přiznala cokoliv, jen aby už netrpěli. Jejich doznání proto nebyla objektivní, protože na ně byl vyvíjen psychický a fyzický nátlak. Pro historiky však má svůj význam, a to k pochopení mentality poddaných v raném novověku.

II. Historie města Stárkova

Město Stárkov se nachází v západní části broumovského výběžku na soutoku Jineckého potoku s Olšavkou. Město je z jedné strany obklopeno svahy Jestřebních hor a z druhé návrším Vysokého kamene.³⁸

Stárkov začal být osídlován českými obyvateli okolo 1. poloviny 13. století. O zmíněném období jsou známy jen minimální informace. Okolo roku 1250 vzniklo první opevněné sídlo. Byl to dřevěný hrad. Pravděpodobně se nacházel v jihozápadní části Stárkova. Jeho zakladatelem byl asi Stárek, podle něhož byl Stárkov pojmenován.³⁹

Prvním doloženým majitelem se stal zeman nebo rytíř Vladislav Bohuslav Sezema ze Stárkova. Ten rozdělil vlastnictví mezi své tři syny. Petr, prostřední z bratrů, získal Stárkov, Skály, Dřevíč, Bystré, Chlívce, Dědov, Metuje, Vápenku, Skalku, Dolní Verněřovice a Jívku. Petrovým nástupcem se stal jeho bratr Bohuslav, vlastníci panství do roku 1321. Z téhož roku pochází i první písemná zmínka o městě. V této době se nejpravděpodobněji stala sídlem nová tvrz, umístěná vedle kostela a starý hrad zanikl. Od roku 1359 do roku 1371 panství patřilo synu Bohuslava – Rubinu ze Žampachu. Ten vlastnil mimo zděděného stárkovského panství ještě Provodov, Lochenici a Dobeninu.⁴⁰

Před rokem 1393 získal panství Matěj Salava z Lípy. Vybudoval nový sídelní hrad pojmenovaný Skály. Ve 14. a na počátku 15. století byly součástí panství Stárkov, ještě vesnice Skalka, Studnice, Horní a Dolní Verněřovice, Metuje, Bystré, Chlívce, Jívka, Radvanice a Vápenka. Matěj Salava z Lípy se aktivně účastnil husitských válek. Nejprve stál na straně husitů, později se přidal z několika důvodů k Zikmundu Lucemburskému. Zaprvé aby si udržel panství Skály a zadruhé aby získal majetek benediktinských klášterů na Broumovsku. Nakonec dostal za odměnu ves Světí. V roce 1447 byly zbořeny hrady Belveder a Skály. Důvodem byl Matějův syn, Matěj mladší Salava, který se spojil se svými sousedy a způsobil nemalé škody ve Slezsku a Lužici a poškozená knížata se začala bránit tímto způsobem. Stárkov úplně vyhořel. Brzy poté však začala obnova Stárkova i hradu Skály.⁴¹

V druhé polovině 15. století se majitelé panství rychle střídali. Od roku 1466 do roku 1484 to byl Hanuš z Varnsdorfu, po něm získal panství Zbyněk Bochovec z Buchova. V roce 1490 ho koupil kníže Bartoloměj Münsterberský. 21. srpna 1513 se na hrad vydal kníže

³⁸ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 67.

³⁹ BOUZA, *Dějiny Stárkova*, s. 9-12.

⁴⁰ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 69. RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*. HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 20.

⁴¹ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 69. HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 20.

Lehnický s 2000 muži a kanóny, aby ho dobyl. Od 25. do 27. srpna trvala palba na hrad, avšak bezvýsledně. Už 27. srpna se kníže Lehnický se svými muži stáhl z hradu. Kníže Münsterberský zemřel v roce 1515.⁴²

Po roce 1515 se panství ujal Hynek Špetle z Janovic. Sám měl velké dluhy, proto uzavřel smlouvu s Petrem Adršpachem z Dubé. Podle smlouvy se měl Hynek vzdát Skal ve prospěch Petra. Ten měl převzít některé dluhy na sebe. Oba však smlouvu nedodrželi. Petr Adršpach z Dubé v roce 1528 prodal hrad Skály se dvorem, hrad Adršpach, Stárkov, Bystrý, Skalky, Studnici, Dolní Verněřovice, Jívky, Janovice a Metuji pánům Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu a Janu Krušinovi z Lichtemburka. Panství bylo opět prodáno v roce 1534 Janovi z Pernštejna.⁴³

V roce 1544 koupil panství Bernard Žehušický z Nestajova tak zchátralé, že se tu nacházelo pouze šest zpustlých hradů a jedna tvrz, mezi nimiž byl i hrad Skály. Bernardu Žehušickému z Nestajova se Skály nechtěly opravovat, z toho důvodu si nechal postavit okolo roku 1546 ve Stárkově renesanční zámek. Po smrti Bernarda Žehušického z Nestajova v roce 1563 se stal majitelem panství jeho strýc Václav Jan Žehušický z Nestajova.⁴⁴

Po roce 1564 zdědil panství bratr Václava Jana Žehušického z Nestajova, Hertvík, který v té době vlastnil také Svojanov a Bystrý. Hertvík Žehušický z Nestajova požádal krále Maxmiliána II. o povýšení Stárkova na město. Jeho prosbě bylo vyhověno. Dne 1. září 1573 byl Stárkov povýšen na město, které se stalo právním centrem panství. Získalo všechna práva k městu náležící – mělo vlastní kancelář, právo vést si městské knihy, hospodářské účty a příslušné spisy. Město získalo také hrdelní právo, zrušené v roce 1709 nařízením císaře Josefa I.⁴⁵

Městu byl přidělen i znak a to zlatý medvěd stojící u stromu, nad nímž bylo napsáno „*Městečko Starkov*.“ Už od roku 1575 mělo město vlastní radnici. V čele stála, jako v jiných městech, volená městská rada. Ve správě působil rychtář, písař i kat. Úředním jazykem byla zpočátku čeština, v roce 1620 byla, jako úřední jazyk, zavedena němčina. V roce 1578 byla ve Stárkově založena první škola.⁴⁶

Hertvík Žehušický z Nestajova prodal 24. května 1576 část svého majetku (pusté hrady Skály a Adršpach, dvůr pod Skalami, vsi Zdoňov, Svatoňov, Horní a Dolní Adršpach,

⁴² RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*. HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 20. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 70.

⁴³ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 71. HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 20.

⁴⁴ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 71. RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*. HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 20.

⁴⁵ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 71. HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 20-21.

⁴⁶ RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*.

Hodkovice, Janovice a Libnou) svým bratrancům, Adamu Abrahamu a Václavu Bohdaneckým z Hodkova. Ti už v roce 1580 prodali koupený majetek sestřám z Nestajova, Magdě, Ludmile a Elizabetě. Ty také zdědily zbytek panství po Hertvíkovi Žehušickém z Nestajova. Za nedlouho poté došlo k úplnému rozdělení panství.⁴⁷

Ludmila zdědila v roce 1580 Stárkov a Skály. Provdala se za Zikmunda Čertorejského z Čertorej. On i jeho bratr Bernard byli v roce 1583 přijati za obyvatele Království českého. Zikmund Čertorejský z Čertorej přikoupil ještě dvůr v Plotištích a vesnici Němkovice u Pardubic. Za jeho vlády v letech 1589 až 1610 působil jako městský rychtář Kašpar Duryk. Od roku 1588 byl pouze členem rady. 17. července 1610 došlo ke změně a novým rychtářem se stal Kašpar Moc.⁴⁸

V roce 1612 zemřel i Zikmund Čertorejský z Čertorej. Před svou smrtí zařídil, aby se jeho druhá manželka, Saloména Kordulka ze Sloupna, stala poručnicí jeho nezletilých dětí z prvního manželství. Vlastníkem panství se prozatím stal Vaněk Skoch.⁴⁹

V roce 1622 téměř celé město vyhořelo. Požár byl tak velký, že muselo dojít k rekonstrukci mnoha budov nebo je museli postavit od základů nové. V roce 1625 dosáhl zletilosti i Bernard Hertvík Čertorejský z Čertorej. Panství se od této doby navždy rozdělilo na dva statky, Skalský a Stárkovský. Stárkovský statek se skládal z dvora Stárkova s mlýnem městečkem i pivovarem (v té době už spáleným) a patřily k němu vsi Bystré, Chlívce, Jívky, Radvanice, Pěkné Studnice, Dolních Verněřovic a Vápenky s Vápenicí.⁵⁰

V roce 1622 mělo panství celkem 285 osob, z toho 231 poddaných. Katolictví zde nebylo moc rozšířeno, ze všech poddaných bylo oficiálně katolíků pouze pět. Důvodem byl, aspoň podle stárkovského úředníka Adama Kesla Vtelenského, požár z roku 1622, protože vyhořel kostel a lidé neměli kam chodit k bohoslužbám. Radním písařem byl David Šrol.⁵¹

⁴⁷ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 71-72. RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*. BOUZA, *Dějiny Stárkova*, s. 9-12.

⁴⁸ *Smolná kniha města Stárkova. Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Šestý díl*. Praha, 1893, s. 642-643.

⁴⁹ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 72. RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt. Ottův slovník naučný, Šestý díl*, s. 642-643.

⁵⁰ SEDLÁČEK, *Hrady a zámky*, s. 72. RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*. VLČEK, Pavel: *Encyklopedie českých zámků*. Praha, 1996, s. 237. ISBN 80-85983-02-8.

⁵¹ RIEDL, *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt*. KUKÁNOVÁ, *Soupis poddaných podle víry*, s. 1287-1295.

Tabulka č. 1: Majitelé panství Stárkov od druhé poloviny 16. stoléní do první poloviny 17. stoléní

Rok	Majitel
1544	Bernard Žehušický z Nestajova
1563	Václav Jan Žehušický z Nestajova
1564	Hertvík Žehušický z Nestajova
1580	Ludmila z Nestajova
1583	Zikmund Čertorejský z Čertorej
1625	Bernard Hertvík Čertorejský z Čertorej

Dne 17. prosince 1652 udělil Ferdinand III. Stárkovu tři výroční trhy a týdenní trh v sobotu. 5. února 1654 zemřel Bernard Hertvík Čertorejský z Čertorej. Jeho manželka Kateřina Eusebie se podruhé vdala. Její nový muž byl baron Antheim. Tímto okamžikem do Stárkova přišla šlechta z ciziny.⁵²

Stárkovský statek nebylo možné udržet pro sirotky Bernarda Hertvíka Čertorejskému z Čertorej, proto byl 17. října 1673 prodán baronu Janu Františku z Kaiseršteinu, jehož rod si udržel vlastnictví až do roku 1924. Jan František z Kaiseršteinu nechal přestavět místní zámek do dnešní podoby a postavit pivovar. Rod Kaiseršteinů měl několik linií v Rakousku a Čechách. Tobiáš Helfríd, svobodný pán z Kaiseršteinu, působil jako prezident dvorské komory. Měl šest synů. Jedním z nich byl i Jan František z Kaiseršteinu, majitel panství. Jan František se stal generálem polním zbrojmistrem, místodržícím a vojenským velitelem v Praze. Založil českou větev rodu. Ve Stárkově se dochovala rozsáhlá sbírka jeho obrazů. Jan František zemřel v roce 1690. V roce 1744 získal rod Kaiseršteinů hraběcí stav pro českou linii. Ta v roce 1769 vymřela po meči a české statky i se Stárkovem přešly do rukou rakouské větve tohoto rodu.⁵³

⁵² SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrže*, s. 73.

⁵³ <http://www.zedler-lexikon.de>, svazek 15, složka 354-355. MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, 1. díl, Praha 2008, s. 431-432. ISBN 97-8802-5700273.

Tabulka č. 2: Majitelé Stárkovského panství z rodu Kaiseršteinů česká linie

Rok	Majitel
1673	Jan František Kaiserštein
1705	Volfgang Antonín Kaiserštein
1706	Jan František Kaiserštein
1719	Jan Václav Kaiserštein
1761	Antonín František Kaiserštein

Tabulka č. 3: Majitelé Stárkova z rodu Kaiseršteinů rakouská linie

Rok	Majitel
1769	František Josef Kaiserštein = Franc Josef I.
1799	František Kaiserštein = Franc Josef II.
1830	František Josef Filip Kaiserštein = Franc Josef III.
1873-1878	Karel Kaiserštein ⁵⁴

Pivovarnictví ve Stárkově mělo velkou tradici, upřednostňovalo se před blahobytem obyvatel – k vaření se používaly zásoby obilí. Z tohoto důvodu ve městě vypukl hladomor. Poddaní se začali bouřit. V roce 1774 odmítali robotovat. V roce 1775 dokonce došlo k povstání stárkovských poddaných. 27. ledna 1786 císař Josef II. potvrdil stárkovská městská privilegia. Později (7. prosince 1796) je potvrdil i František II., ale význam města začal klesat.⁵⁵

Za nejvýhodnější část panství, zejména v 18. a 19. století, byly považovány lesy, postupně obnovované v 19. století. V 19. století se také ve městě rozšířilo domácí tkaní a pěstování lnu. Stárkov se stal známým tkalcovským městem. V roce 1850 byla postavena první tkalcovna. Od roku 1910 zde působila textilní továrna, založená Josefem Wolfem. V roce 1924 bylo panství Stárkov prodáno rodu Pejskarů, továrníkům z Police nad Metují.⁵⁶

⁵⁴ HARTEL-THAM, *Die Stadt Starkstadt*, s. 21-22.

⁵⁵ BOUZA, *Dějiny Stárkova*, s. 9-12. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Třináctý díl*. Praha, 1898, s. 757.

⁵⁶ BOUZA, *Dějiny Stárkova*, s. 9-12.

III. Smolné knihy

Smolné knihy se nazývaly také jako knihy černé, krevní nebo registra lotrovská. Vznikaly z činnosti městských hrdebních soudů v období raného novověku a obsahovaly výpovědi osob, které se dopustily nějakého zločinu. Z jakého důvodu byly knihy psány? Zaprvé pro uchování případů pro budoucnost a zadruhé některé případy později sloužily jako vzor pro řešení dalších. Pojednával o nich Koldínův zákoník v článcích T.III – T. IV. Kompetence městský soudů se vztahovala na pozemky, patřící k danému městu, a na všechny zločiny tam spáchané.⁵⁷

V knihách byly zapsány čtyři základní druhy deliktů. Prvním byly majetkové delikty jako krádeže a loupeže. Následovaly zločiny, porušující mravnost. Jednalo se o sexuální delikty, a to smilstvo, cizoložství, bigamii, sodomii a „krvesmilstvo.“⁵⁸ Za třetí to byly zločiny proti životu a tělu. Zahrnovaly vraždy, ublížení na zdraví a potrat. Posledním druhem byly přečiny proti náboženství, například čarování, svatokrádež nebo nedodržování božích příkázání.⁵⁹

Do smolných knih se zapisovala zločinná vyznání a výslechy. Někdy obsahovaly i soukromoprávní záznamy o katech a jejich rodinách. Zápisy pořizovali „krevní písáři.“ Ti museli složit přísahu, jíž se zavazovali k tomu, že budou zaznamenávat zločinné výpovědi svědomitě bez upravování a zkracování.⁶⁰

Hlavní část obsahu knih byla vyznání. Jednalo se o přesné výpovědi obviněného při soudním výslechu. Celý výslech ve většině případů začínal představením delikventa nebo rady. Uvedl se den a rok. Soudní řízení vedl rychtář za přítomnosti konšelů v čele s purkmistrem. Například: „*My purkmistr a konšelé města Stárkova jakož jest při právě našem tážán mistrem popravním Vondra.*“⁶¹

Začínalo se propuštěním obviněného z „klády“ a jeho dobrovolným vyznáním bez zásahu kata a použití mučících prostředků. Následovalo předání katovi. Rychtář nebo konšelé kladli vyslychanému otázky, na které odpovídal. Jaké byly kladeny otázky, to často nevíme, protože se nám dochovaly jen v některých smolných knihách. V stárkovské knize nebyly zapsány žádné otázky, kladené vyslychanému. Odpovědi mívaly přímou formu. Tak, jak na

⁵⁷ FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 35. OBERPFALCER, *Jazyk knih černých, jinak*, s. 7. KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 392.

⁵⁸ Pohlavní styk s někým z rodiny.

⁵⁹ OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 8.

⁶⁰ MILLER, Jaroslav, *Stručný nástin předbělohorského soudnictví*, Olomouc 1997, s. 23. ISBN 80-7067-706-6. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 35.

⁶¹ *Smolná kniha města Stárkova – první část*, s. 6.

ně dotyčný odpovídal, byly zapsány. Tortura se většinou opakovala několikrát po sobě. Vyznání byla tedy „dobrovolná před trápením, při trápení a po trápení.“ Na základě důkladně přečteného výsledku vynesl soud konečný ortel.⁶²

Zápisy mohly být shrnuty jen do několika vět, ale záleželo na daném písaři. V některých knihách se setkáváme s opravdu rozsáhlými zápisy. Například v smolné knize města Stárkova byly některé případy zachycené jen na jedné nebo dvou stránkách, na druhou stranu se zde objevovaly případy popsané až na deseti stranách.⁶³

Celkový ráz vyznání ve všech smolných knihách býval podobný. V podrobnostech se lišil způsob vyjadřování i pravopis. Struktura vět byla jednoduchá. Vyslýcháný kladl důraz na své „já.“ Písař mnohdy přecházel z přímé řeči do nepřímé. Složitější věty se používaly až v ortelech, které byly přesně stylizovány. Struktura ortelů se v knihách opakovala, avšak každý písař měl individuální zvláštnosti, proto se mohla nepatrně lišit.⁶⁴

Do knih se zapisovaly reversy neboli zápisy, učiněné ve vězení, pokud se upustilo od těžkého trestu a viníkovi byla udělena milost. Byly většinou mnohem kratší než výsledky. Těmito reversy se lidé zavazovali ke svému napravení a poslušnosti. Dále slibovali, že se nebudou mstít těm, kteří je vyslyšali. Nejčastěji musel delikvent opustit panství, kde se zločin stal, a nevracet se. Pokud by porušil nařízení, čekal by ho trest, jemu prominutý. V těchto zápisech se mnoho slov a slovních obrátů vyskytovalo stereotypně.⁶⁵

Smolné knihy vznikaly v raném novověku a byly tedy psány novogotickou kurzívou, spřežkovým pravopisem, zřídka kombinovaným s diakritickými znaménky. Často se používaly i duály, nebyly však už živou mluvnickou kategorií. V černých knihách se datovalo křesťanským způsobem datace tak, že se nejprve uvedl rok, začínající slovem „*letha*,“ následoval název dne, k němuž se přidalo slovo „*den*“ s dalším přídavkem. Zejména se používala jména významných světců. Například: „*Letha 1573 v sobotu den před svatým Bartolomějem*.“⁶⁶

V smolných knihách se do konce 16. století používala přejatá slova z jiných jazyků, a to z němčiny a latiny. Slova přejatá z německého jazyku se týkala zejména oblečení, nářadí a věcí denní potřeby. Latinská slova se využívala pro úřední názvy, rčení a datování. Někdy byla vpisována i do samotného textu.⁶⁷

⁶² OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 8-11.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 11. *Smolná kniha města Stárkova*.

⁶⁴ OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 13-15.

⁶⁵ TAMTÉŽ.

⁶⁶ *Smolná kniha města Stárkova – první část*, s. 3.

⁶⁷ OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*.

Smolné knihy jako historický pramen nám jako jeden z mála pramenů umožňují získat informace o poddaných a mezilidských vztazích ve městech a na vesnicích v raném novověku. Musíme však brát zřetel na fakt, že vyslýchaní nevypovídali dobrovolně, ale při mučení, proto mnohdy nepravdivě z donucení. Mučení vypověděli zpravidla cokoliv, jen aby skončilo jejich utrpení. Přesto jsou smolné knihy jako historický pramen nedocenitelné k poznání života poddaných v raném novověku. V dnešní době jsou však pro historiky nedostačující k výzkumu raně novověkého soudnictví. Z jakého důvodu? Je to proto, že do smolných knih byly zapisovány pouze závažné případy, které se dostaly před městský soud. Existovaly i drobnější zločiny, ať už majetkové nebo sexuální, jež řešil pouze rychtář, a které byly na denním pořádku. Proto je nutné využívat i dalších pramenů, jako jsou radní protokoly, výslechové protokoly, ortelní manuály apelačního soudu nebo korespondence mezi vrchností a nařízeným vrchnostenským úřadem. V takových dopisech je často popsán celý řešený konflikt.⁶⁸

⁶⁸ MILLER, *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*, s. 23. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. MATLAS, Pavel, *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*, in: BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav, *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 295-296. ISBN 978-80-7394-020-1. DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky*, s. 40. OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 7-23.

IV. Smolná kniha města Stárkova (1573 – 1706)

Smolná kniha Stárkova pochází z let 1573 – 1706 je uložena v Státním okresním archivu v městě Náchodě a zařazena do Archivu města Stárkova pod číslem 11. Kniha je napsaná převážně českým jazykem. Objevují se zde i texty německé. Stárkovská kniha byla při rozdělení na dvě části. V obou se data prolínala, případy na sebe chronologicky nenavazovaly, zvláště v druhé části knihy. Otázkou zůstává, zda byla druhá část dopisována v pozdějších letech, nebo vznikala současně s první knihou. Obě části obsahují celkem 53 případů.⁶⁹

První část knihy začínala na straně 3 a skončila na straně 103. Jedná se o původní číslování knihy, protože doposud nebyla editována. Celkem 24 případů bylo zachyceno v letech 1573 – 1629. Stránky 43-48, 92 a 101 jsou prázdné. Německé texty byly zapsány na stranách 49 – 58 a posléze na stranách 99 – 103.⁷⁰

Před druhou částí knihy je několik stran vynecháno. Stejně jako u první části začínají zločinné zápisy a vyznání na straně 3. Stránky jsou číslovány do strany 30, ale šest dalších stran pokračuje bez číslování. Strany 22, 23 a 29 jsou prázdné. Druhá část knihy obsahuje celkem 29 případů. Zápisy v druhé části pocházejí z let 1588 – 1706. Písaři zde používali převážně český jazyk. V téměř celé druhé části byla delikventům udělena milost. Dochází tu ke změně datování od strany 18 z roku 1607, písař už nepoužíval staré podle svátků významných světců, ale přešel k latinským názvům měsíců. V porovnání s jinými knihami, například s divišovskou, se nekřesťanské datování poprvé objevilo až v roce 1645.⁷¹

Smolné knihy zpravidla neobsahovaly žádné informace o písařích, proto se pouze podle písma můžeme domnívat, kdy se vystřídali. Ve stárkovské se postupem let měnili písaři. Domnívám se, že v letech 1578 – 1598 jeden písař, jednalo se o Václava Přerovského. V letech 1607 – 1609 byl písařem Jan Fejca. Na stranách 102 – 103 se objevilo opět jiné písmo. Podle *Soupisu poddaných podle víry* z roku 1651 víme, že písařem v městě Stárkově byl David Šrol. V první části knihy písaři používali pouze spřežkový pravopis bez diakritiky.⁷²

V roce 1607 se v knize poprvé místo spřežek objevily háčky nad písmeny: š,ř,ž. Nebyly však pravidlem, písař nadále využíval i spřežek. Do knihy je však vložen lístek, který

⁶⁹ Smolná kniha města Stárkova.

⁷⁰ Smolná kniha města Stárkova – První část.

⁷¹ Smolná kniha města Stárkova. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*, s. 85.

⁷² KUKÁNOVÁ, *Soupis poddaných podle víry*, s. 1287-1295.

-byl napsaný na stroji, to znamená, že se nejedná a původní doklad, ale pozdější doplnění. Pojednává o zápisu o mučení Matěje Mecheldy, který se účastnil povstání, probíhající ve Stárkově, nic jiného k tomuto případu nebylo zapsáno. Ani v knize se toto jméno neobjevuje.⁷³

Tabulka č. 4: Zločiny v smolné knize města Stárkova

Delikt	Počet případů	Procenta
Majetkové delikty	23	43,4%
Sexuální delikty	14	26,4%
Odpor proti vrchnosti	10	18,9%
Pomluvy, urážky na cti a křivá obvinění	3	5,7%
Delikty proti životu a zdraví	2	3,8%
Vyhrožování zhářstvím	1	1,9%
Celkem	53	100%

Na Stárkovském panství se v raném novověku objevovalo nejvíce zlodějů. Z ostatních smolných knih víme, že to byl v tomto období vůbec nejrozšířenější zločin. Krádežemi si lidé přišli rychle k velkým penězům. Tresty však byly vysoké. Za spáchání majetkového deliktu byl nejčastěji odsouzený popraven.

Druhými nejrozšířenějšími zločiny byly sexuální delikty. V knize jsou zapsány téměř všechny přečiny, které do této kategorie patří. Jedná se o smilstvo, cizoložství, sodomii i bigamii. V stárkovské knize je jich celkem 24,5%. To je standardní, protože v ostatních smolných knihách (rokycanské, divišovské, dobrušské, velkobítešské nebo chlumecké) tvořily sexuální zločiny průměrně okolo 22% z celkového počtu případů.⁷⁴

Třetími rozšířenými případy bylo odporování poddaných vrchnosti. Mezi tyto přestupky patřily opuštění panství, neposlušnost nebo falšování písemností s použitím městské pečeti. Za útěk z panství byla všem odsouzeným udělena milost, ale museli slíbit, že už se to nikdy nebude opakovat.⁷⁵

Pomluvy, urážky na „cti“, křivá obvinění a delikty proti životu a zdraví se na panství objevovalo opravdu málo, na rozdíl od jiných v raném novověku. Z toho lze usuzovat, že

⁷³ Smolná kniha města Stárkova.

⁷⁴ Smolná kniha města Strárkova. PÁNEK, Smolná kniha městečka Divišova. CIRONIS, Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan. LÁNY, Knihy smolné založené léta 1588. FRANCEK, Chlumecké hrdelní příběhy. VERBÍK, Černá kniha Velké Bíteše.

⁷⁵ Smolná kniha města Stárkova.

stárkovská oblast byla opravdu poklidná. Pouze ekonomická situace byla pro obyvatele obtížněji zvládnutelná, proto zde dochází zejména k majetkovým deliktům. Ostatní zločiny se ve smolné knize města Stárkova řešily pouze jednou. Vyhrožování zhářství nebo zvláštní případ svedení šlechtičny a následný sňatek. Za celých 133 let byla prokázána pouze jedna vražda. V raném novověku je to neobvyklé, protože to byla doba, kdy se hodně páchaly loupežné vraždy nebo vraždy novorozenců a potraty.⁷⁶

⁷⁶ *Smolná kniha města Stárkova.*

IV. 1. Majetkové delikty

Smolné knihy v období raného novověku ovšem obsahovaly zdaleka nejvíce případů, zabývajících se právě majetkovými delikty. Proč zrovna krádeže a loupeže tolik lákaly poddané? I přesto, že je po dopadení čekal trest smrti? V Chlumci nad Cidlinou tvořily majetkové delikty 39,7%, v Divišově do roku 1713 52,2%, v Rokycanech 42,4% a v Dobrušce 45%. Do smolné knihy města Stárkova bylo zaznamenáno celkem 22 případů krádeží a jeden případ loupeže, tedy 43,4% ze všech případů.⁷⁷

Majetkové delikty, rozlišené na krádeže a loupeže, byly definovány v Koldínově zákoníku a věnovaly se jim články P. I. – P. XXII. Majetkovými delikty se člověk dopouštěl porušení přirozeného práva: „Čeho sobě nechceš, nečiň toho jinému!“ a zároveň Božího přikázání: „Nepokradeš!“⁷⁸

Krádeže byly definovány jako neveřejné odnětí a dotýkání se cizí věci movité bez vědomí a povolení jejího majitele, a to za účelem nabytí jakéhokoliv zisku z jejího používání. Krádeže byly rozděleny na dvě skupiny. Do první skupiny patřily krádeže zjevné a patrné, to když byl zloděj při činu chycen, nebo u něj byly ukradené věci nalezeny. Do druhé skupiny patřily krádeže tajné. Podezřelý člověk nebyl chycen při činu, ale z krádeže byl usvědčen posléze.⁷⁹

Loupež, stejně jako krádež, bylo odnětí cizí věci movité. Na rozdíl od krádeže byla loupež provedena většinou na veřejném místě, nejčastěji u cesty, a za použití násilí. Proto byla loupež v praxi posuzována přísněji, protože docházelo k ublížení jinému člověku nebo k jeho zavraždění – deliktu proti zdraví. V raném novověku docházelo k seskupování zlodějů a loupežníků, vznikaly tak celé loupežnické skupiny. Například v smolné knize Chlumce nad Cidlinou byla v roce 1598 odhalena loupežnická skupina.⁸⁰

V smolných knihách bylo případů loupeží mnohem méně než krádeží. Například v Divišově bylo do roku 1713 loupeží zaznamenáno 28,1% ze všech majetkových deliktů, v Chlumci nad Cidlinou do roku 1712 25%, v Rokycanech jen 8%. V smolné knize města Stárkova se jednalo o jeden případ loupeže. Proces se vedl v roce 1597 s Valentinem Tropem, bednářem z Křesova. Valentin sloužil u Zikmunda Čertorejského z Čertorej jako „čeledín“.

⁷⁷ FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. CIRONIS, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*. LÁNY, *Knihy smolné založené léta 1588*.

⁷⁸ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 345.

⁷⁹ TAMTÉŽ

⁸⁰ *Smolná kniha města Stárkova*. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*. CIRONIS, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*.

Spolu s pomocníky se vloupal do panského pokoje a chtěl zde ukrást peníze. Když se s nimi pokoušel utéci kamny pryč, byl přistižen a chycen. Za loupež měl být popraven. Protože se za něj však přimluvili urození pánové, dostal milost a přijal se svojí manželkou a dětmi Zikmunda Čertorejského z Čertorej za svého „*dědičného pána*“.⁸¹ V roce 1595 se Mikuláš Rýdle přiznal k vraždě jednoho mlynáře u Kohoutova. Nepsalo se, že to byla loupežná vražda, ale vše tomu nasvědčovalo, protože ten mlynář byl oloupen. Více se tento zločin v stárkovské knize nerozebíral.⁸²

Podle městského zákoníku od P. K. Koldína hrozil člověku usvědčenému za loupež trest smrti oběšením nebo stětím mečem. V případě, kdy došlo k vraždě loupežné, odsouzeného čekal trest smrti lámáním kolem. V stárkovské smolné knize se objevila jedna loupežná vražda, avšak bez rozsudku.⁸³

Koldínův zákoník nepřipouštěl trestnost krádeží mezi rodinnými příslušníky. Protože to byl zločin snižující a porušující poctivost, nemohl zažalovat otec syna, manžel manželku a naopak. Jestliže manželka vzala nějakou věc bez manželova vědomí, nebylo to považováno za krádež, nýbrž za používání věci bez manželova vědomí. Trestní odpovědnost z krádeže se zpravidla vylučovala i u nezletilých lidí. Důvodem byl jejich nízký věk, kdy jejich ještě nezdravý rozum nebyl schopen rozeznat mezi dobrem a zlem.⁸⁴

Trestní odpovědnost se týkala lidí, kteří krádeži napomáhali, nebo k ní naváděli. Za pomocníka byl považován člověk, půjčující zloději žebřík nebo jiný nástroj, jímž by se dostal do výšky – nejčastěji do okna vysoko postaveného. Za pomocníka byl považován i ten, kdo v noci nebo ve dne dělal zločinci strážce, to znamená, že hlídal, jestli někdo neprochází okolo a případně o tom podával informaci zloději. Koldínův zákoník takové lidi považoval za účastníky krádeže, proto byli usvědčováni a souzeni jako samotní zloději.⁸⁵

Přísně stíháni byli i lidé, kteří kradené zboží kupovali, pokud se prokázalo, že o krádeži věděli. Překupníci kradeného zboží často i naváděli ke krádežím. Kdyby nebylo překupníků, kradli by lidé v tak velkém množství bez zaručené klienteli? Ve stárkovské smolné knize byl řešen pouze jeden případ kupování kradených věcí. V roce 1595 Urban Šolc

⁸¹ *Smolná kniha města Stárkova – Druhá část*, s. 15-16.

⁸² *Smolná kniha města Stárkova*, s. 33.

⁸³ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 345-351.

⁸⁴ V smolné knize města Velké Bíteše byly však dva případy krádeže s mladistvými zaznamenány. V prvním případě se jedná o chlapce, který spáchal tři delikty – nectění otce, smilstvo a krádež. Soud přihlédl k jeho mladému věku, nebyl odsouzen k trestu smrti, ale měl nařízeno stát tři neděle při mši před kostelem s malým mečem v ruce. Druhý chlapec byl za krádež odsouzen, s přihlédnutím k jeho mladému věku, k vymrskání metlou u pranýře a vyvedení z města. Rozhodnutí soudu bylo změněno a odsouzený musel po dobu šesti týdnů vykonávat práci v poutech. VERBÍK, *Černá kniha Velké Bíteše*, s. 78, 82-83.

⁸⁵ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 345-351. ČECHURA, *Kriminalita a každodennost*, s. 97.

kradl a kupoval kradené. Ortel však v knize nebyl napsán, neboť Urban zemřel: „*Dotázán jsouc při poslední hodině smrti své Urban Šolc co jest se při trápení na trápení a po trápení přiznal jestli že to tak jest a ne jinače že, což oznámil že jest a na tom i umřel a svůj život dokonal.*“⁸⁶

Zloději byli lidé téměř všech společenských vrstev, nejčastěji pohůnkové, kteří nedokázali řešit svoji chudobu jiným způsobem. Kradlo se oblečení, látky, jídlo, zvířata, předměty denní potřeby nebo peníze.⁸⁷

Stejně jako při jiných deliktech museli být soudci v rozhodování opatrní, aby se nestala křivda obviněnému, protože závažné krádeže a loupeže byly trestány smrtí. Při rozhodování se přihlíželo k faktu, zda obviněný provedl takovou věc poprvé, jaký vedl život v minulosti, zda byl člověk poctivý, uznalý, nebo nepoctivý. Pokud se jednalo o člověka poctivého, který se nikdy nedopustil majetkového deliktu ani nebyl obviněn z podobného činu, mohl být připuštěn k přísaze, očistit se jí od neprokázaného zločinu a ochránit tak svojí čest, hrdlo i statek před žalobcem. Kdo byl však jednou obviněn z krádeže, očistil se přísahou a po nějaké době byl znovu obviněn z takového činu, už se bralo v potaz, že byl jednou obviněný, i když ne usvědčený. V předchozí přísaze slíbil, že se takového činu už nedopustí. Omilostnění přísahou bylo nejčastěji spojeno s podmíněným trestem smrti. V stárkovské knize byli omilostněni tímto způsobem tři lidé s podmíněným trestem smrti. Jednalo se o Mochorníka v roce 1597, Valentína Tropa také v roce 1597 a Michala Štrymple v roce 1610, který byl jako jediný vymrskán na pranýři a vyveden z města.⁸⁸

Pokud se dostal před soud člověk, známý pácháním majetkových deliktů v minulosti, bylo na něj pohlíženo jako na jasného zločince. Byl usvědčen a neměl právo na přísahu, která by mu byla uznána. Takový člověk se poznal zejména podle znamení na těle. Měl vypálený cejch na viditelném místě, uřezané uši nebo prsty. Podle Koldínova zákoníku byl jasným zlodějem i člověk, mající u sebe podezřelé věci, například falešné klíče, provaz, nůž nebo nůžky na odstříhávání měšců.⁸⁹

Od starodávna se krádež netrestala popravou. Zloděj musel vrátit poškozenému čtyřnásobně nebo alespoň dvojnásobně škodu. Chudý člověk, jemuž statky nestačily na zaplacení, byl trestán bitím kyjem, mrskáním metlami, nebo vyhnáním z města. Za vlády

⁸⁶ Překupníků bylo hodně, oproti jiným městům a Stárkovu, usvědčeno v Divišově. Všechny případy skončily podmíněným trestem smrti. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova. Smolná kniha města Stárkova*, s. 58. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 198-204.

⁸⁷ FRANCEK, *Dějiny loupežnictva*.

⁸⁸ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 345-351. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 198-204. *Smolná kniha města Stárkova*.

⁸⁹ V dobrušské smolné knize byli obviněni z krádeže dva lidi, u kterých se našly falešné klíče. LÁNY, *Knihy smolné založené léta 1588*, s. 38,86-87. KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 351.

císaře Ferdinanda I. byl zákon změněn v důsledku stále častějších krádeží. Císař proto nařídil, že každý, kdo bude krást, bude oběšen. Soudci však v praxi rozeznávali, jak závažná krádež byla. Opravdu malé krádeže se před soud ani nedostaly, řešil je pouze rychtář. Drobné krádeže byly opravdu na denním pořádku. Menší krádeže nebo podezření z krádeže byly trestány zejména podmíněným trestem smrti, peněžitou pokutou nebo vypovězením z města. Závažnější krádeže byly trestány oběšením. Záleželo však na tom, co se v daném městě považovalo za závažnější krádeže. V stárkovské smolné knize bylo k trestu smrti odsouzeno 63,6% zlodějů. Srovnáním s ostatními knihami docházíme k závěru, že praxe byla poněkud jiná: v smolné knize Divišova byli všichni zloději odsouzeni k podmíněnému trestu smrti, někteří byli vypovězeni, jiní vymrskáni metlami na pranýři. Pouze jeden případ krádeže, spojený se sexuálním deliktem, byl potrestaný stětím mečem. V rokycanské knize do roku 1712 jsou zaznamenány pouze dvě krádeže končící bez trestu smrti, ve Velké Bíteši všechny krádeže končily trestem smrti. V dobrušské smolné knize bylo naopak 65% případů omilostnění.⁹⁰

Zloděje, opouštějícího město v noci a přistiženého při krádeži, mohl kdokoliv beztrestně zabít. Za zabitého musel zaplatit dva haléře, položené na mrtvé tělo. Ničení a kradení vinné révy, chmelu nebo jiných bylin na polích či zahrádkách bylo trestáno vyloupnutím očí. Tento fakt je zajímavý. Z jakého důvodu byli takový zloději pro společnost nebezpečnější? Když bychom to vzali do důsledku, tak například z vinné révy se vyrábělo víno a z chmelu pivo. To znamená, že jejich prodejem získávala peníze vrchnost. Zůstává zde tedy otázka: Jsou takový zločinci nebezpeční pro společnost nebo pouze pro vrchnost?⁹¹

Nejčastějším trestem za spáchané krádeže ve smolné knize města Stárkova bylo oběšení (11 případů, 47,8%). V porovnání s ostatními knihami, v Divišově nebyl do roku 1713 zapsán ani jednou trest oběšením za krádež, v Chlumci nad Cidlinou do roku 1712 40,9%, v Rokycanech 23,8%, ve Velké Bíteši 28,6% a v Dobrušce 16,3%. Druhý nejčastější trest v Stárkově byl stětí, a to celkem ve čtyřech případech (17,4%). V ostatních městech se tento trest nejčastěji vyskytoval za krádež ve spojení s jiným deliktem, zejména sexuálním. Podmíněný trest smrti s vymrskáním u pranýře byl ve stárkovské knize zaznamenán jednou. Omilostnění s podmíněným trestem smrti získali tři odsouzení (13%). Milost dostal bez podmíněného trestu smrti v roce 1578 Pavel Pejkrle, protože se šibenice zbořila. V stárkovské knize se objevily i případy, u kterých ortel chyběl. V několika případech je jasné, že

⁹⁰ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 313-315. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. VERBÍK, *Černá kniha Velké Bíteše*. CIRONIS, *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan. Smolná kniha města Stárkova*.

⁹¹ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*.

vyslýcháný zemřel při tortuře. Celkem bylo zapsáno pět takových případů (21,7%). Drobné krádeže byly řešeny většinou peněžitou pokutou.⁹²

Ukradené věci, nalezené u obviněného a předložené k právu nenáležely po usvědčení a odsouzení zločince, rychtáři, ani nikomu jinému přítomnému u procesu. Věci byly podle práva navraceny jeho majiteli. Pokud okradený člověk našel u jiného svoji odcizenou věc, měl právo na její navrácení bez zpětného vykoupení. Ten, u koho se věc našla, byl obviněn ze zločinného činu překupování kradených věcí, nebo ze zlodějství. Člověk zachovalý a počestný měl možnost přísahy ke svému očištění, že věc koupil bez vědomí, že je kradená. Ukradenou věc musel navrátit původnímu majiteli bez požadování škody. Kdo našel ležet nějakou věc na silnici, nesměl si ji přivlastnit – musel ji navrátit majiteli, pokud ho znal, nebo nahlásit městu. Ve stárkovské smolné knize byl v roce 1605 veden případ se skupinou zlodějů. Rada po jejich popravě rozhodla, kam budou kradené a kupované věci doneseny: „*a ty věci zlodějské všechny což tak od svrchu psaných zločincův přijímali, bud' vědomě neb nevědomě kupovali napravíc tomto v M.S. složití v pátek po oktávě jich Tří králův se jest zamluvil, a přitom pánův vyslaný z města Braumova k útrpnému právu Faltina Valcle jest týž den páteční po oktávě těch Tří králův jmenován a položen Actum ut supra v domě Davida Šrol v městě Stárkově.*“⁹³

S krádežemi se na stárkovském panství soudy potýkaly zejména od druhé poloviny 16. století do první poloviny 17. století. Posléze už krádeže nebyly tolik rozšířené. Krádeže nebyly páchány pouze v městě Stárkově, ale i okolních vesnicích a městech. Do stárkovské smolné knihy se případy dostaly, pokud patřil zločinec domovskou příslušností k městu Stárkovu, nebo se krádež stala přímo ve Stárkově, aniž by zločinec patřil příslušností k městu. V roce 1584 se do města Stárkova dostal k výslechu pro časté krádeže Adam Fejšera z Jáseného, poddaný paní Barbory Žerotínské z Bibrštejna a na Smiřicích. Ve Stárkově byl souzen z rozkazu pana Šimona Komarovského, úředníka na Skalách.⁹⁴ V roce 1595 byl podán k útrpnému právu do města Stárkova Urban Šolc z Pastorkova, poddaný paní Ludmily Slánský v městě Náchodě.⁹⁵ Z roku 1595 pochází zápis z vězení Jeremiáše Krejle ze slezského města Javora. Jeremiáš se dostal do vsi Verněřovic k jistému Klain Mocovi na nocleh. Ve výpovědi udal, že mu Klain Moc vyhrožoval vraždou. Pro toto obvinění se Jeremiáš Krejle dostal i s Klain Mocem do vězení do Stárkova. Ve vězení pobyl jeden týden.

⁹² *Smolná kniha města Stárkova*. PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*. CIRONIS, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*. VERBÍK, *Černá kniha města Velké Bíteše*. LÁNY, *Knihy smolné založené léta 1588*.

⁹³ *Smolná kniha města Stárkova*, s. 91. KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 345-351.

⁹⁴ *Smolná kniha města Stárkova – První kniha*, s. 10-20.

⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 40-42.

Po týdnů byl z milosti pana Zikmunda Čertorejského z Čertorej propuštěn na svobodu. Musel však odprosit Klain Moce i jeho manželku a odpřísáhnout, že o nich nic zlého neví.⁹⁶

Nejčastěji kradené zboží, ve stárkovské i ostatních knihách, bylo oblečení. V smolné knize města Stárkova činily krádeže oblečení 26,1% ze všech kradených věcí. Například v Rokycanech, stejně jako v Stárkově, zloději nejčastěji kradli oblečení. Z více než 35% to byly kabáty, košile, kaliothy, punčochy, klobouky, střevíce. Nejvíce se kradlo oblečení, protože bylo v raném novověku velice drahé. Zloděj tak získal mnoho peněz, více než z jiných kradených věcí. Mimo oblečení se hodně kradly i látky a kůže, boty či střevíce. Některé druhy oblečení se popisovaly blíže. Často se uváděla barva i materiál, z kterého bylo oblečení zhotoveno.⁹⁷

Ženské oblečení se podle Stárkovské knihy kradlo více – zejména fěrtochy. Název *fěrtoch* pocházel z německého slova *fürtuch* a byla to součást ženského oděvu. Jednalo se o odzadu dopředu uvázanou našasenou zástěru s kapsami. *Saska* byla halena – mohla být ženská, ale i mužská. Sukně se také vyskytovala mužská a ženská. Měly však rozdílné zdobení, ženská se více zdobila. *Kytile* neboli *kytllice* znamenala chudší svrchní oděv. Později se tak nazývala spodní sukně nebo blůza.⁹⁸

Kabáty a kožichy byly druhou nejčastěji kradenou věcí, protože byly drahé a zloděj získal za jejich prodej více peněz. Kabát se vyskytoval s doprovodným popisem. Například hrubý, barchanový, soukenný, kožený kabát kozlový, krátký, dlouhý nebo popásný, mužský, ženský. Zvláštním kožichem ve stárkovské knize byl kabát barchanový, protože barchan nebyla kožešina, nýbrž bavlněná látka.⁹⁹

Ke kradenému mužskému oblečení patřily bezesporu plundry. Název *plundry* nebo *pludry* byl přejat z německého slova *plodern*. Jednalo se o krátké široké pytlovitě mužské kalhoty, sahající po kolena, rozčleněné do mnoha rozparků. Plundry byly vycpané podšívkou a u kolen sepnuty stuhami. Kalhoty se nazývaly v smolných knihách *kaliothy*. Klobouk se v stárkovské knize moc nepopisoval. Jeden byl však více charakterizován- klobouk podšitý pruskou kůží. Čepic se objevovalo několik druhů, jako tchořové, liščí, lněné nebo damaškové. Dále se kradly rukavice, čepce, cíchy nebo polštáře.¹⁰⁰

⁹⁶ Smolná kniha města Stárkova – Druhá kniha, s. 12.

⁹⁷ Smolná kniha města Stárkova.

⁹⁸ WINTER, Zikmund, *Šat, strava a lékař v XV. a XVI. věku*, Praha, 1913. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*, s. 159-161. OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 269-270.

⁹⁹ Smolná kniha města Stárkova

¹⁰⁰ WINTER, *Šat, strava a lékař*. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*, s. 159-161. OBERPFALCER, *Jazyk knih černých*, s. 269-270.

Mezi kradenými věcmi se objevovaly ve velkém množství látky, ať už se dál prodávaly, nebo používány na ušití oblečení pro samotné zloděje. Mezi nejčastěji vyskytovanou látkou patřilo plátno, sukno, barchan a damašek. V některých případech se objevily i vzácnější látky jako hedvábí nebo askamit. Kůže se v stárkovské knize objevovaly pruská a telecí.¹⁰¹

Zvířata byla druhým nejčastěji kradeným předmětem (12 případů, 24%). V panských vodách se kradly ryby, raci nebo žáby. Protože to byl majetek vrchnosti, lidé neměli možnost jako dnes beztrestně je lovit. „*Letha 1573 v sobotu před svatým Bartolomějem souc tázán mistrem popravním v městě Stárkově Kašpar Švanc ze Lhoty poddaný urozeného a statečného rytíře pana Kryštofa Zylvara z Pilníkova a na Vležicích kterýž lapen a s jistotau postižen v potoce Jiveckým na gruntech urozeného a statečného rytíře pana Hertvika Žehušického z Nestajova a na Svojanově a Rysumberce týž den v níž poznamenaných slovech se vyznal. Nejprve pravil, že jest v panský vodě totiž pana Hertvika Žehušického čtyrykrátě ryby lapal pstruhy a ty ryby že jest nosila jeho žena písari městskému Trutnova....*“¹⁰² Kašpar Švanc dále vyznal, že ve Vernírovském potoce zabíjel pstruhy oštěpem a doma je jedl. Ryby chytal i na panství pana broumovského opata, na trutnovském panství i ve Vernéřovicích nad mlýnem. Jeho žena je nejčastěji nosila do Trutnova. Dostávala za ně peníze, střevíce nebo plátno. V ortelu bylo zapsáno, že by si zasloužil oběšení. Kašparu Švancovi byla udělena milost, neoběsili ho, ale byl sťat mečem, protože: „*jest šibenice mdlá a také ten zločinec velmi tiežek jest mistr popravní sám s to bejti nemůže aby ho voběsil neb pomocníka žádného nemá.*“¹⁰³

V knize následují další dva případy krádeže raků, ryb a žab. O čtyři roky později, v roce 1577, byl vyslýchán pro krádež raků a ryb v panských vodách Vondra, syn jistého nebožtíka Černého Poláka z Úpice. Odsoudili ho k trestu smrti oběšením. Stejný ortel byl vyřčen v témže roce nad Janem z Lybňatova, synem jistého Vavřisy, pomocníka Vondry Černého.¹⁰⁴

O lovení raků a ryb v panských vodách se psalo i v městských právech od P. K. Koldína v článku Q. I. Každý, kdo tak učinil, měl zaplatit pokutu 10 kop grošů českých. Pokud by škoda přesáhla tuto částku, obžalovaný byl odsouzen k trestu smrti. V Stárkově skončily všechny tresty oběšením.¹⁰⁵

¹⁰¹ TAMTÉŽ

¹⁰² *Smolná kniha města Strárkova – První část, s. 3.*

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. 5.

¹⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 5-7.

¹⁰⁵ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici, s. 354-355. Smolná kniha města Stárkova – První část s. 3-7.*

Podle smolné knihy města Stárkova se ze zvířat kradli hodně koně, klisny (psány jako klisy), kobyly, valaši a hřfbata. U koně byla popisována barva, nejčastěji používaná byla plesnivá. Takový kůň mohl být zblá plesnivý nebo zhněda plesnivý atd. Koně byli též strakatí, muchovatí nebo tisoovatí. S koňmi lidé kradli i jejich postroje, tedy chomouty, kšíry a sedla.¹⁰⁶

Oproti tomu v rokycanské smolné knize byly zapsány zejména krádeže krav a ovcí, koně se kradli jen zřídka. Stárkovská a rokycanská kniha se lišily i popisem ukradených zvířat. V rokycanské smolné knize se s popisem zvířat nesetkáváme vůbec.¹⁰⁷

V menší míře se kradly husy, housata, kozy, kozlové, berani, ovce, slepice nebo krávy. Stárkovská kniha obsahuje dva případy krádeže housete, dva případy krádeže kozla a dva případy krádeže husy. Ostatní zvířata - jako kráva, beran, koza, kuna a slepice - se objevila pouze jednou. U ukradené krávy byla zvláštností její barva – Mikuláš Rýdle vyznal, že jednomu zahradníkovi ukradl *červenou krávu*.¹⁰⁸

Dalšími kradenými věcmi ve smolných knihách byly předměty denní potřeby, jako bylo nádobí, nářadí (kladívka, sekery kladní nebo pobíječky), šperky či různé druhy zbraní (šavle, kordy, ručnice). Zloději měli zájem také o jídlo (chléb, máslo, sýry, mléko, vejčička, ovoce, ořechy) a pití (především víno nebo pivo). To se kradlo pro vlastní konzumaci, nebo na prodej. Ve smolných knihách se setkáváme i s případy, kdy jim bylo placeno zlodějům za jiný ukradený předmět. Zloději však odcizovali také žito, oves, pšenici nebo mouku.¹⁰⁹

Některí zloději kradli sami bez pomoci jiných, zpravidla to byly menší krádeže. V raném novověku se ale zloději seskupovali i do společenstev, nazývaných „*tovaryštva*“, a kradli společně. Takový společenstev se dostalo před soud v městě Stárkově pět. Nebyly to velké skupiny – čítaly dva až čtyři lidi. Naproti tomu byl v Rokycanech na počátku 17. století veden soud se skupinou o šesti členech.¹¹⁰

První zlodějskou skupinou ze Stárkova byli, již zmiňovaní, Vondra, syn jistého nebožtíka Černého Poláka z Úpice, a jeho pomocník Jan z Lybňatova. Oba byli odsouzeni k trestu smrti oběšením za krádež ryb, raků a žab v panských vodách.¹¹¹

Druhé společenstvo působilo na samém konci 16. století v roce 1598. Jednalo se o Mikuláše Rýdleho, jinak Encle, Jiříka Nýdera z Lobyšova u Kladska a Honze Elichmana.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ

¹⁰⁷ Smolná kniha města Stárkova. CIRONIS, *Knihla černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*

¹⁰⁸ Smolná kniha města Stárkova, s. 33.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ. CIRONIS, *Knihla černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*. FRANCEK, *Dějiny loupežnictva*, s. 260-261.

¹¹⁰ CIRONIS, *Knihla černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*, s. 82-94.

¹¹¹ Smolná kniha města Stárkova.

K výslechu se dostali jen Mikuláš Rýdle a Honz Elichman. Nejprve byl vyslýchán Mikuláš Rýdle. Jeho výpověď byla rozsáhlejší. Podrobně popisoval, kde a komu co ukradl, zda tak učinil sám či se svými společníky. Když začal vypovídat Honz Elichman, dobrovolně bez mučení přiznal, že kradl pouze jednou společně s Mikulášem: „*Před prvním trápením vyznal dobrovolně bez trápení toto že jest jak jakživ s Miklem Enclem nic neměl než to poprvé v Teplicích.*“¹¹² Později po přistoupení k tortuře, se přiznal k více společným krádežím. Z porovnání výslechů obou mužů bylo zřejmé, že jsou pravdivé, neboť tu byla velká shoda. V obou výsleších se objevovalo často ještě jedno jméno: Urban Šolc, který se také dostal před soud v městě Stárkově. Urban Šolc byl obviněn z překupnictví kradeného zboží.¹¹³

Třetí skupinu tvořil v roce 1605 Valenta Valcl, Barton Trejler, Adam Hencle a Jakub Kraus, který se nedostal před soud. Na začátku výslechu byli obvinění představeni a hned napsán i ortel: „...*stalo se z nichž dva Barton Trejler a Adam Hencl skončení života svého vzali a provazem ztrestáni jsau.*“¹¹⁴ Poté následovalo vyznání všech tří společně, co ve Stárkově prodávali. Tento výslech probíhal bez použití tortury. Následovalo vyznání Valenty Vacla, po něm měl slovo Adam Hencle, žalující na Bartoně Trejlera, který se ohradil, že Adam nemluví pravdu. Každý z nich byl vyslýchán samostatně. Jejich případ byl nejrozsáhlejším případem zaznamenaným v stárkovské knize. Jednalo se o krádeže oblečení, zvířat i peněz.¹¹⁵

Spolupachatelé byli i Hanuš Bittners a Jiří Bewinners. I oni kradli společně a byli odsouzeni k stejnému trestu oběšení. Další takový případ se vedl v roce 1597 s Valentinem Tropem. Ten se svými společníky loupil v panském pokoji pana Zikmunda Čertorejského z Čertorej. Oproti jiným případům, zde ale nebyli jmenováni jeho společníci.¹¹⁶

Proč tedy byly majetkové delikty nejrozšířenější? Dnešní historikové se na to dívají trochu odlišně. Podle Jaroslava Dibelky byly důvodem socioekonomické krize a zdražování v této době, zejména pak v 18. století. Ano je to ten důvod, proto se kradlo stále, ale jednalo se o drobnější krádeže, které nebyly zapisovány do smolných knih. Ve smolných knihách se objevují závažné krádeže a loupeže a to z největší části případů. Kdyby šlo tedy hlavně o ekonomickou krizi, proč zloději kradli v tak velkém množství? Čechura ve své práci píše, že majetkové delikty nebyly páčány pouze v důsledku sociální nouze.¹¹⁷

¹¹² *Smolná kniha města Stárkova – První část*, s. 36.

¹¹³ TAMTÉŽ

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 59.

¹¹⁵ *Smolná kniha města Stárkova.*

¹¹⁶ *Smolná kniha města Stárkova – Druhá část*, s. 33.

¹¹⁷ ČECHURA, *Kriminalita a každodennost*, s. 97. DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky*, s. 28.

Tabulka č. 5. Majetkové delikty ve smolné knize města Stárkova

Rok	Jméno	Předmět krádeže	Ortel	Poznámka
1573	Kašpar Švanc	ryby, raci	oběšení	st'at mečem ¹¹⁸
1577	Vondra Černý	ryby, raci, žáby	oběšení	
1577	Jan z Lybňatova	ryby, raci, žáby	oběšení	
1578	Jan Falta	oblečení, peníze a prsten, výhružka žhářstvím	stětí	
1578	Pavel Pejkrle	peníze	oběšení	milost ¹¹⁹
1584	Václav Fejšera	oblečení, zvířata, jídlo, šavli, nářadí	oběšení	
1597	Mochorník	slepice	milost	zápis jeho vyznání
1597	Valentin Trop – bednář	Loupež - peníze	milost	zápis jeho vyznání
1598	Petr Polle ze Skalek	jídlo, obiloviny, peníze zvířata, panské dřevo, seno	oběšení	
1598	Mikuláš Rýdle	zvířata, oblečení, látky a peníze	bez ortelu	smrt při výslechu
1598	Honz Elichman	zvířata, oblečení, látky a peníze	bez ortelu	smrt při výslechu
1598	Urban Šolc	překupnictví	bez ortelu	smrt při výslechu
1598	Hanuš Bittners	oblečení, látky	oběšení	
1598	Jiří Bewinners	oblečení, látky	oběšení	spolupachatel Hanuše Bittnerse
1598	Jiří Oppic Miller	obilí, oblečení	oběšení	
1605	Valenta Valcl	zvířata, peníze, oblečení, látky	bez ortelu	zapsáno, že zemřel
1605	Barton Trejler	zvířata, obilí, jídlo, oblečení, látky, kord	oběšení	

¹¹⁸ Šibenice nebyla tak dobře stabilní, delikvent byl příliš těžký a kat neměl svého pomocníka.

¹¹⁹ Šibenice spadla, proto milost.

1605	Adam Hencle	zvířata, nádobí, koně i s postroji, oblečení, látky, jídlo	oběšení	
1610	Michal Štrymple	oblečení a nádobí	podmíněný trest smrti, vymrskán před pranýřem a vyveden z města	
1612	Jakub Šnar	jídlo, kord, boty, sekery	bez ortelu	
1612	Pavel Jebiš	jídlo a konopí	upálení	udělena milost s'at mečem
1615	Petr Pietka	víno a oves	oběšení	milost – s'at mečem
1629	Adam Wüsner	zvířata, oblečení	oběšení	

IV. 2. Sexuální delikty

Sexuální delikty byly druhými nejrozšířenějšími přestupky, jimiž se zabývalo raně novověké soudnictví v Českých zemích. Tyto delikty byly přísně stíhány a trestány podle toho, jaký konkrétní zločin byl spáchán. Z jakého důvodu byly zrovna tyto zločiny tak přísně trestány? Mravnost totiž zahrnovala křesťanskou formu chování. Proto se takový lidé dopouštěli i zločinu proti Bohu. Ve smolných knihách bylo rozeznáváno šest druhů deliktů: smilstvo, často spojené s potratem, cizoložství, bigamie, incest, sodomie a znásilnění.¹²⁰

Těmito přestupky se zabýval Koldínův městský zákoník v člancích MXXX – MXL. Dokazování mravnostních přečinů nebylo jednoduché, protože se děly z větší části v soukromí. Jasným důkazem bylo otěhotnění ženy, v raném novověku nazývané „obtěžkání“. Některé ženy své těhotenství dokázaly utajit, například nošením volných šatů a stěžováním si na vodnatelnost nebo praním špinavého prádla v době menstruace své „družky“. Se zatajením těhotenství však souviselo zavraždění novorozence a zbavení se jeho těla.¹²¹

Tabulka č. 6: Sexuálních deliktů ve Stárkově

Delikt	Počet	Procenta
Cizoložství	5	38,4%
Smilstvo	3	23,1%
Bigamie	3	23,1%
Sodomie	2	15,4%
Celkem	13	100%

¹²⁰ FRANCEK, *Zločin a sex*. TINKOVÁ, Daniela, *Kde začíná a končí okraj? K otázce dekriminalizace v osvícenské době*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel, *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006, s. 586. ISBN 80-7040-882-0.

¹²¹ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 322-334. DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky*, s. 47.

Tabulka č. 7: Sexuální delikty ve vybraných smolných knihách raného novověku

Město	Časové rozmezí	Poměr sexuálních deliktů vůči deliktům ostatním	Muži a sexuální zločiny	Ženy a sexuální zločiny
Stárvov	1573-1719	24,5%	80%	20%
Divišov	1617-1720	21,7%	35,7%	64,3%
Chlumec nad Cidlinou	1562-1724	18%	63,6%	36,4%
Rokycany	1573-1630	12,5%	83,3%	16,7%
Velká Bíteš	1626-1719	31,1%	77,8%	22,2%
Dobruška	1588-1729	26,8%	26,5%	73,5%
Průměr		22,43%	61,15	38,85%

Struprum je latinský výraz pro smilstvo. Tento zločin byl popsán v městských právech od Pavla Kristiána Koldína v článku M XXX/1. Jednalo se o čin, kdy panna nebo vdova měly pohlavní styk s mužem dobrovolně, s jejich svolením. Smilstva se dopouštěli svobodní lidé bez manželského nebo jiného duchovního spojení.¹²²

U panny nebo vdovy se smilný skutek dokazoval zpravidla až jejím těhotenstvím. U soudu se taková žena mohla bránit přísahou, že k pohlavnímu styku svolila jen proto, že jí daný muž slíbil manželství, nebo že byla znásilněna. Některé ženy využívaly trestnosti smilstva k donucení muže, aby ji přijal za manželku. V praxi však mohlo při vynucení takového manželství dojít k jeho pozdějšímu rozvázání.¹²³

V praxi se ženy u soudu stavěly do role oběti. Vždy za jejich smilný čin mohl muž. Byla však žena tak nevinná, jak je patrné ze zápisů? Jistě nebyla, protože k pohlavnímu styku nakonec svolila. Existovala však šance, že pokud prokáže svojí nevinu, muže jí být navrácena její „čest“. Pokud se dostal před soud za takový zločin muž, hned popsal danou ženu. Muž se u soudu také bránil. Většinou celou situaci svedl na ženu, že ho svedla ona. Z některých případů víme, že některé ženy se nechaly tajně uplatit svým milencem, většinou

¹²² KOLDÍN: *Codex juris bohemicus*.

¹²³ TAMTÉŽ

ženatým, aby nebyly ještě obviněny z cizoložství a u soudu vypověděly, že otěhotněly s nějakým potulným mužem, kterého neznají.¹²⁴

V smolné knize města Stárkova se objevil jeden případ, kdy si muž musel vzít ženu, se kterou měl pohlavní styk. Jednalo se o Matěje Wejrycha z Korigberku, syna jistého Lorence, který v roce 1607 svedl Evu, dceru Jana Hejmantle: *“A tak že sprzniv u něho Evu dceru Jana Hejmantle z města Stárkova ji pryč slaudiv, zle s ní živ byl, pro kteraužto příčinu jeho milost pánu sem v pokutu a trestání upadl, jakož sem se co s ní do vězení jeho milosti páně dostal, i mají z jeho milosti pán mnohé žádosti a přímluvy za mne, tuto mi milost učiniti ráčil, že jest oni tuž dceru Jana Hejmantle za manželku dáti ráčil.”*¹²⁵

Podle Koldínova městského zákoníku měli být zločinci za smilné skutky potrestáni vymrskáním metlami a vypovězení z panství. V praxi, známé ze smolných knih, soudci ve většině případů postupovali právě podle městského zákoníku. Za spáchání pouze smilného činu býval udělen podmíněný trest smrti, doprovázený zostuzujícími tresty – vymrskáním u pranýře, stáním při bohoslužbách, například se svící v ruce. Trestem za smilstvo bylo v mnohých případech vypovězení z města či království. Stávalo se ale také, že v některých případech byla udělena milost.¹²⁶

Obvinění a následně usvědčení se často mimo smilstva dopouštěli i jiných přestupků, jako byly krádeže, loupeže nebo cizoložství. V takových případech soud více přihlížel k doprovodnému deliktu než k samotnému smilstvu, a proto bývaly tresty přísnější – z větší části hrdelního charakteru.¹²⁷

Ženy se, ve spojení se smilným zločinem, dopouštěly také *infanticidia*, tj. vraždy novorozenců nebo potratů. Znaly přesné postupy jak potratu docílit, například zvedáním těžkých břemen, koupáním v horké vodě nebo pitím lektvarů, způsobující krvácení. Pokud se jim nepodařilo usmrtit plod, kryly své těhotenství až do konce a pak své novorozené dítě zabily. Proč takovou věc žena mohla spáchat? Nutila jí k tomu natolik společnost? Svobodná matka byla odsouzena za smilný čin a nejčastěji vyhnána z města. Tento zločin byl popsán v městském zákoníku v článku N XXXV/3. Patřil mezi delikty proti životu a zdraví, or telem byl proto trest smrti. V praxi bývaly ženy, které se dopustily *infanticidia*, zahrabány zaživa a

¹²⁴ DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky*, s. 39-42.

¹²⁵ *Smolná kniha města Stárkova – Druhá část*, s. 19.

¹²⁶ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*. PÁNEK, *Smolná kniha města Divišova*. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*. LÁNY, *Knihy Černé založené roku 1588*.

¹²⁷ TAMTÉŽ.

probodnuty kůlem. V některých případech jim však byla udělena milost. Byly sťaty mečem a následně zahrabány do země.¹²⁸

V smolné knize města Stárkova byly zaznamenány tři případy zabývající se smilstvem. První byl veden s již zmiňovaným Matějem Wejrychem v roce 1607. Druhý se týkal smilstva, které spáchala Anna, dcera Vavřince z Třemenu. Anna se dopustila smilstva a cizoložstva s Jiříkem Bittnerem z Teplíc. Ten byl za tento čin odsouzen v roce 1598 k trestu smrti oběšením. Anna díky přímluvě „dobrých“ lidí, zejména pana Václava Bohdaneckého z Hodkova a na Teplících, dostala milost a nebyla ortelována trestem smrti. V jejím ortelu stálo: „... k vejstraze jiným přikázání pána Boha všemohaucího a ku příkladu za čtvrt létha v kostele Stárkovským držíc metlu v rukau přes celý kázání před oltářem stála, a každou sobotu na noc do města Stárkova abych se nacházeti dala, a dále abych se nikdy v Teplících viděti nedala, nýbrž všemi obyčeji abych jich prázdna byla, jestli bych tam pak nalezena a v tom usvědčena byla, abych bez milosti vedle zaslaužený trestána byla...“¹²⁹

Třetí delikvent byl Jiřík Štiebrička, který smilnil s Evou, dcerou jistého Lukáše Veverky. Jiřík Štiebrička přísahal, že nebyla těhotná. Stalo se tak prý pět let před výpovědí, konanou v roce 1615. Později smilnil s dalšími ženami - Annou Nyklovou, tlustou Barborou a nějakou Otýlíí, jež zemřela. Z ortelu se dozvídáme, že Jiřík Štiebrička porušil šesté Boží přikázání – měl svoji manželku, přesto smilnil i cizoložil. Ortel byl oběšením. Za smilné skutky byli dva zločinci ve stárkovské knize potrestáni přesně podle městského zákoníku. Třetí případ byl spojený s cizoložstvím, a proto došlo k potrestání ztrátou hrdla.¹³⁰

Adulterium vel lex Julia byl latinský výraz vyjadřující zločin cizoložství. Ten byl definován v městských právech od P. K. Koldína v článku MXXIX jako porušení cizího lože. Žena mající svého manžela nebo manžel mající svoji manželku měl pohlavní styk s jinou ženou.¹³¹

V trestání cizoložství se projevovalo nerovnoprávné postavení ženy. V článku MXXXIX městský zákoník uváděl, že pokud by manžel přistihl svoji manželku při pohlavním styku s jiným mužem, měl právo je oba beztrestně zabít. Aby se u soudu mohl očistit, musel zavolat hned nějaké svědky. Stejně právo měl i otec, který přistihl svoji dceru.

¹²⁸ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*. DIBELKA, *K novým možnostem trestněprávní problematiky*, s. 41-43. LÁNY, *Knihy černé založené roku 1588*. VERBÍK, *Černá kniha Velké Bíteše*.

¹²⁹ *Smolná kniha města Stárkova – Druhá část*, s. 27.

¹³⁰ *Smolná kniha města Stárkova – První část*, s. 96,27. TÁŽ – *Druhá část*, s. 19.

¹³¹ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*.

Naopak jsou zaznamenány případy, kdy muž, přistižený s cizí ženou v posteli, byl obviněn, a přesto nakonec očištěn přísahou.¹³²

Tento zločin byl podle práva považován za závažnější mravnostní delikt než například smilstvo. Důvodem bylo porušení manželského slibu a tím překročení šestého Božího přikázání. Podle Koldínova zákoníku měl být odsouzený popraven. Pokud podvedený svému partnerovi odpustil, tak mu měla být udělena milost a také musel zaplatit pokutu stanovenou soudem.¹³³

V praxi se cizoložství posuzovalo mírně, pokud se jednalo jen o něj. Tento delikt soud vyřešil většinou podmíněným trestem smrti, peněžitou pokutou nebo vězením, spojeným se zahanbujícími tresty. Trest smrti byl udělován jen těm, kteří se dopustili více deliktů - krádeže, smilstva, vraždy nebo zhářství. V 17. století docházelo k stále častějšímu podmíněnému propuštění z vězení. O století později se mravnostní delikty řešily většinou trestem nucených prací. Popravy cizoložníků byly opravdu jen výjimečné.¹³⁴

Ve smolné knize města Stárkova bylo zapsáno pět případů cizoložství. Na panství však mohlo dojít k mnohem více případům, protože v praxi docházelo k tomu, že jen se před soud dostaly jen ty nejzávažnější a opakované případy. V roce 1696 se ho dopustila Uršula, manželka Michala Richtera ze Stárkova. Tento přestupek spáchala s knězem z Tachova. Za to se dostala do vězení v městě Stárkově. V knize byla vepsána poznámka, že byla vyslýchána katem. Díky přímluvě lidí jí byla udělena milost a nebyla nakonec popravena. Musela však opustit stárkovské panství dvě míle daleko a už nikdy jí nebylo dovoleno se vrátit zpět.¹³⁵

V roce 1598 byly v městě Stárkově vedeny dva případy cizoložství. První případ byl veden s Petrem Polle ze Skalek a druhý případ s Jiříkem Bitnnerem. Petr Polle se přiznal k tomu, že měl pohlavní styk s Annou Vaškovou. To byla manželka hospodáře, u kterého Petr Polle krátký čas sloužil. Jiří Bittner se dopouštěl tohoto zločinu s již výše zmiňovanou Annou, dcerou Vavřince z Třemenu. Oba obvinění byli odsouzeni a oběšeni. Dalším odsouzeným byl Jiřík Štiebrička. Poslední případ byl veden v roce 1616 s Mikulášem Kotikem, který vypověděl toto: „jakož sem se skutku nešlechtného majíc manželku svou s sestrou týž manželky své smilného dopustil pro kterýžto hřích jsa dán do vězení do města Stárkova, měvši na hrdle ztrestán býti.“ Mikuláši Kotikovi byla udělena milost a nebyl popraven. Byl však

¹³² TAMTÉŽ

¹³³ TAMTÉŽ

¹³⁴ FRANCEK, *Zločin a sex*, s. 97-102. MATLAS, *Dvojím metrem*, s. 297-312.

¹³⁵ *Smolná kniha města Stárkova*. MATLAS, *Dvojím metrem*, s. 297-312.

vypovězen z města i se svou rodinou na šest mil daleko. Pokud by se někdy vrátil, byl by popraven.¹³⁶

Pojem *bigamie* znamenal mnohoženství. Tento trestný čin byl popsán v městském zákoníku v článku M XL. Byl to zločin, kterého se dopustil muž, jenž byl jednou ženatý, tzn. měl svoji manželku a znovu se oženil s jinou ženou. V době, kdy nebyly povinné zápisy o uzavírání sňatků, soudy přihlížely k výpovědi svědků, aby dokázaly rozeznat bigamii od cizoložství. Koldínův zákoník ukládal za bigamii trest stětí mečem pro muže a stětí mečem nebo zahrabání zaživa pro ženy. V praxi docházelo k mírnějšímu trestání, zpravidla podmíněným trestem smrti, vyhnáním z panství, vypálením cejchu, stáním na pranýři, vymrskáním metlami, vězením nebo peněžitou pokutou. K trestu smrti se přistupovalo v případě, že se čin opakoval, nebo byl spojen s jiným deliktem. V stárkovské smolné knize byly řešeny tři případy bigamie.

V roce 1610 to byl případ Adama Služe Skalského. Ten byl ženatý, a přesto se znovu oženil s jistou Kristýnou. U výpovědi uváděl: „... *jakož sem se proti přikázání Božímu toho dopustil majíc manželku svou vlastní pořádně kněžem oddávanau čina uzapomenuvší se nad pánem Bohem a slibem svým manželským totiž s Kristýnou dcerou poddanau urozeného a statečného rytíře pana Adama Abrahama Bohdaneckého...*“ Adamu Služemu byla udělena milost. Musel opustit panství na šest mil daleko.¹³⁷

Druhý případ byl zapsán do stárkovské knihy v roce 1612. Byl vedený s Jakubem Šnarem. Dochovalo se pouze jeho vyznání bez ortelu. Jakub Šnar se nechal dvakrát oddat, i když jeho první manželka byla naživu. Dále se dopustil sodomie s klisnou a také kradl. Podle zákoníku měl být popraven, a to upálení i s klisnou.¹³⁸

Další případ pocházel z roku 1589. Jednalo se o Melichara Pfieznera, kuchaře. Dopustil se přečinu proti Zikmundu Čertorejskému z Čertorej tím, že svedl šlechtičnu a vzal si jí za manželku, i když už byl ženatý. Za takový skutek měl být popraven, ale nakonec se mu udělila milost a musel opustit panství i se svojí manželkou.¹³⁹

Výraz *sodomie* se v městském zákoníku nevyskytuje. Jedná se o pohlavní styk se zvířetem. Tento zločin definoval Josefínský hrdelní řád v článku XIX, paragrafu 19, kde byl srovnávaný s homosexuálním stykem. Sodomie se dopouštěli výhradně muži, a to zejména na kravách, klisnách, kozách, ovcích a fenkách. Odsouzení byli trestáni upálením zaživa i

¹³⁶ *Smolná kniha města Stárkova.*

¹³⁷ TAMTÉŽ

¹³⁸ FRANCEK, *Zločin a sex*, s. 92-96. KOLDÍN, *Codex juris Bohemici. Smolná kniha města Stárkova.*

¹³⁹ *Smolná kniha města Stárkova – Druhá část*, s. 6.

s daným zvířetem, nebo jim byla udělena milost, která spočívala v stětí hlavy mečem a následným upálením.

Z praxe víme, že takový zločin se trestal po celé období raného novověku useknutím hlavy mečem a pak následným upálením. V menší míře docházelo k upálením zaživa se zvířetem. Byly zaznamenány i situace, kdy soud nemohl obviněnému sodomii dokázat. V takovém případě byl vypovězen z panství. Ve smolných knihách v raném novověku moc případů nenajdeme.¹⁴⁰

V stárkovské smolné knize došlo ke dvěma případům sodomiie. První případ spáchal v roce 1612 zmiňovaný Jakub Šnar s klisnou. Druhý případ byl vedený v témže roce s Pavlem Jebišem. V jeho vyznání stálo: „*Item když jest byl mladý, že s jednou kozou u Ďáblic, míli od Prahy od jednoho pastýře líhal.*“ Pavel Jebiš se dopouštěl dále krádeže konopí a jídla. Za to měl být upálen, byla mu však udělena milost a byl popraven stětím hlavy mečem.¹⁴¹

Incestus, incest nebo krvesmilstvo, byl v Koldínově zákoníku definovaný článkem N I jako „obcování“ s osobou z rodiny. Jedná se tedy o pohlavní styk otce s dcerou, matky se synem nebo bratra se sestrou. Městské právo požadovalo po soudcích, aby tento zločin trestali mnohem přísněji než cizoložství. V praxi byl nejčastěji využíván trest stětí mečem. Na stárkovském panství žádný takovýto zločin spáchaný nebyl, podle smolné knihy.¹⁴²

K sexuálním deliktům patřilo bezesporu i znásilnění – latinsky *stuprum violentum*. P. K. Koldín tento zločin popsal ve svém zákoníku v článku MXXX/2. Pokud byla panna nebo vdova násilím přinucena k pohlavnímu styku, musela před soudem dokázat, jakým způsobem na nich bylo násilí pácháno. Soud pak přihlížel k znamením na těle a k oblečení, zda bylo roztrhané, nebo od krve. Žena, která byla znásilňována, musela křičet, bránit se, a ihned po styku vyhledat lidi a říct jim to. U soudu musela svůj křik a pláč znovu předvést. Trestem bylo podle práva stětí mečem. Pokud se jednalo o člověka, který spáchal takový čin opakovaně, byl vpleten do kola. V stárkovské smolné knize o takovémto zločinu nemáme ani jednu zmínku. I v ostatních smolných knihách nenajdeme o takovýchto případech mnoho zmínek.¹⁴³

¹⁴⁰ FRANCEK, *Zločin a sex*, s. 115-117.

¹⁴¹ *Smolná kniha města Stárkova*.

¹⁴² FRANCEK, *Zločin a sex*, s. 114-115. KOLDÍN, *Codex juris Bohemici. Smolná kniha města Stárkova*.

¹⁴³ FRANCEK, *Zločin a sex*, s. 110-114. KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*.

Tabulka č. 8: Případy smilstva, cizoložství a sodomie ve smolné knize města Stárkova

Rok	Obžalovaný	Delikt	Trest	Omlostnění
1589	Melichar Pfiiezner	bigamie	vypovězení i s rodinou	ano
1596	Uršula Rychterová	cizoložství	vypovězení z města dvě míle	ano
1598	Petr Polle ze Skalek	cizoložství	oběšení	ne
1598	Jiřík Bittner	cizoložství	oběšení	ne
1607	Matěj Wejrych	smilstvo		ano
1610	Adam Služe Skalský	bigamie, cizoložství,	vypovězení z města šest mil	ano
1610	Anna, dcera Vavřince z Třemenu	smilstvo	čtvrt roku stání při bohoslužbě s metlou v ruce, nesměla v noci pryč z města	ano
1612	Jakub Šnar	sodomie, bigamie	bez ortelu	
1612	Pavel Jebiš	sodomie	upálení	ano – sťat mečem
1615	Jiřík Štiebrička	smilstvo, sodomie	stětí mečem	
1616	Mikuláš Kotik	cizoložství	vypovězení z města i s rodinou – šest mil	ano

IV. 3. Odpor proti vrchnosti

V raném novověku se poddaní bouřili proti své vrchnosti. Jednalo se nejčastěji o útěk z panství nebo „neposlušnost“. V smolné knize města Stárkova byly zapsané případy útěku z panství, neposlušnost a falšování dopisů s použitím stárkovské pečeti. Na takové zločince se pohlíženo přísně. I když došlo ve všech případech k omilostnění, bylo doprovázeno podmíněným trestem smrti. Kdyby se to znovu opakovalo, byli by popraveni. Kniha obsahuje celkem devět takových případů.¹⁴⁴

Tabulka č. 9: Obecná tabulka počtu případů odporu proti vrchnosti

Delikt	Počet	Procenta
Útěk z panství	6	60%
Neposlušnost	3	30%
Falšování dopisů	1	10%

Z roku 1593 pochází zápis Matěje Mechedy. Byl vyslýchán „útrpným“ právem v městě Stárkově. V první řadě objasňoval, jak se mu podařilo utéct z vězení. Vyznal, že mu nikdo nepomáhal zlomit zámek. Pouze, že mu pomohl jistý veliký Janek tímto: „*do stěny strčil a jiné že jest rukama zlomil a též že jest nějakého dřeva dostal a ten že se z té klády dobyl.*“¹⁴⁵

Potom se přiznal k tomu, že dostal nějaké „psaní“, psalo se zde o návodu, jak a kde najít drahou rudu. Jednalo se o stříbro a zlato. Nakonec prý našel pouze dva kameny a ty umístil do kbelíků k jednomu sedlákovi.¹⁴⁶

Spolu s dalšími lidmi, členy rady i rychtářem v Hradci Králové posílali Davidovi Lvovi do Prahy dopisy a „suplikáře“ pro císaře. Na dopisy se přidělávala i stárkovská pečeť. Sepisovali je dva písaři. Prvním byl slavkovský písař a druhým Jiřík Dominik z Trutnova. V dopisech stálo, že každý sedlák i zahradník musí zaplatit určitou částku peněz.¹⁴⁷

Matěj Mechelda tak obvinil vysoce postavené lidi. Tvrdil, že on je jen poslouchal a dělal vše, co mu poradili. Kdyby tak prý neučinil, ukamenovali by ho. Všichni mezi sebou

¹⁴⁴ Smolná kniha města Stárkova – druhá část.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 26.

¹⁴⁶ Smolná kniha města Stárkova – druhá část.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 27

uzavřeli smlouvu: „*kdož by s ním nedržel aby byl ukamenován a z obce ven vyhnán.*“¹⁴⁸ Dál také vypověděl, že několikrát zbili panskou čeládku a dokonce jednoho zavraždili. V knize se psalo: „*jak chtěla, aby se bránili by jednoho zabili bylo by rovně jako by psa zabili.*“¹⁴⁹

Matěj Mechelda se zmiňoval i o jisté knize, kterou dostal od svého bratra. V ní byl popsán návod, jak získat „hranaté kamení.“ Mělo prý nesmírně velkou hodnotu. Případ skončil bez ortelu, ale jednalo se o falšování „listů“ a Matěj byl s největší pravděpodobností považován za „škůdce zemského.“¹⁵⁰

Tabulka č. 10: Případy Odporu proti vrchnosti v městě Stárkově

Rok	Jméno	Přestupek	Trest	Omilostnění
1588	Kryštof Rudolf	Neposlušnost	vězení	ano
1589	Martin Kompach z Vernířovic	Útěk z panství a služby – 4 roky	poprava	ano
1589	Matěj Ludvík z Vernířovic	Útěk z panství	vězení	ano
1590	Jiřík Hoffman	neposlušnost	vězení	ano
1590	Martin Chýba	Útěk z panství a neposlušnost	poprava	ano
1591	Marton Viktorinů	Útěk z panství a odloučení svého bratra	vězení	ano
1593	Matěj Mechelda	Falšování psaní	bez ortelu	
1595	Jokl Gayst z Radvanic	Útěk z panství	vězení	ano
1607	Jakub a Jiřík Šlosmerovi	Útěk z panství	vězení a poprava	ano

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 28.

¹⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 28.

¹⁵⁰ *Smolná kniha města Stárkova – První část*, s. 26-29.

IV. 4. Pomluvy, urážky na cti a křivá obvinění

Pro poddané v raném novověku nebylo snad nic tak důležité jako jejich čest. Čest znamenala bezúhonnost, obecní vážnost, respekt, úctu, dobrou pověst a důvěryhodnost. Kdo ji ztratil, rázem se ocitl na samém okraji společnosti. Proto si jí lidé tolik chránili. Důvodem toho všeho bylo, každá urážka na cti a křivé obvinění se řešilo s městským rychtářem, aby došlo k očištění poškozeného a rituálním způsobem navrácena čest. Ten, co urážel, se musel omluvit na veřejném místě s podáním ruky na usmířenou.¹⁵¹

V městských právech od P. K. Koldína se pomluvami zabývají dvě části zákoníku. První část tvoří články R. I. – R. IX. a nazývá se: „*O zhanění*.“ Druhou tvoří články Q. XII. – Q. XXXV. „*O nářku cti*.“ V obou případech se jedná o poškození dobré pověsti a dobrého jména jiného člověka. Každý, kdo usiloval o ponížení jiného člověka, se dostal do vězení. Ve většině případů zaplatil pokutu a musel odprosit poškozeného. V zákoníku se psalo, že taková omluva musí být poznamenána a zapsána do smolné knihy. Pokud se stalo, že došlo k „zhanění“ mrtvých lidí, a to hlavně rodičů, dotyčný je musel také „odprosit.“ V raném novověku se takový přestupek považoval za vcelku závažný, neboť došlo k porušení čtvrtého božího přikázání: ctění matky a otce.¹⁵²

V smolných knihách se případy pomluv vyskytují jen zřídka. V stárkovské smolné knize byly zapsány pouze tři. V roce 1588 byl souzen Šebestián Skála. Dopustil se šíření nepravdivých informací o pánech Čertorejských z Čertorej a jejich matce, která už byla několik let mrtvá. Šebestián Skála byl poslán do vězení a měl být popraven, páni Čertorejští byli totiž majitelé panství. Šebestián Skála získal milost, protože se za něj přimluvili Václav Bohdanecký z Hodkova, Bohuslav Raus z Lipna a Jan Donát a následně složil přísahu, že už se nikdy takového skutku nedopustí.¹⁵³

Druhý případ se odehrál v roce 1595 s Jeremiášem Krejle z města Javora. Vypověděl, že přišel do Dolních Verněřovic k jistém Klain Mocovi, aby u něj přespal. Pak ho obvinil, že mu vyhrožoval vraždou. Jednalo se tedy o křivé svědectví. Klain Moc i Jeremiáš Krejle byli zavřeni do vězení v Stárkově. Zde strávili celý týden. Nakonec se dokázalo, že šlo jen o

¹⁵¹ ČECHURA, *Kriminalita a každodennost*, s. 46. SCHWALLEROVÁ, Jana, „Života dobrá čest jedním krokem kráčeji“ *Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století*, in: *Časopis pro kulturní dějiny* 1, Plzeň 2006, s. 26-45.

¹⁵² KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 359, 368.

¹⁵³ *Smolná kniha města Stárkova – druhá část*, s. 3-5.

nepravdivé obvinění a Jeremiáš Krejle se musel omluvit Klain Mocovi i jeho manželce a přísahat, že už se to nebude opakovat.¹⁵⁴

V roce 1607 byli souzeni Jiřík, syn Havla Řeháka, a Moc, syn Bartla Řeháka. Dopustili se právě přestoupení čtvrtého božího přikázání – neúcta k otci a matce. Jak přesně zneuctili svojí matku a otce se do knihy nezapsalo. Pro výstrahu jiným měl být jeden popraven stěním hlavy mečem a druhému měla být useknuta ruka. Rodiče se však za ně přimluvili a byla jim udělena milost – nikdo tak nepřišel ani o hrdlo ani o ruku. Museli zaplatit pokutu a přísahat, že už se to nebude opakovat.¹⁵⁵

V jiných smolných knihách se takové přestupky neobjevují. V některých městech to nemuselo být považováno za tak velký přestupek, aby se tomu věnovala tak velká pozornost, jako ve Stárkově. V praxi takové zločiny řešil rychtář jako jeden z drobnějších přestupků.¹⁵⁶

Tabulka č. 11: Pomluvy, urážky na cti a křivá obvinění v stárkovské smolné knize

Rok	Jméno	Přestupek	Trest	Omilostnění
1588	Šebestián Skála	Pomluva a urážka na cti svého pána – vlastníka panství	stětí	ano - přísahou
1595	Jeremiáš Krejle	Křivá nařčení z pokusu o vraždu		ano – odprošení nařčeného i s manželkou
1607	Jiřík Řehák	Neúcta k matce a otci - pomluva	stětí	ano – pokuta 200 kop grošů zlatých
1607	Moc Řehák	Neúcta k matce a otci – pomluva	useknutí ruky	ano – pokuta 200 kop grošů zlatých

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 12.

¹⁵⁵ *Smolná kniha města Stárkova – druhá část*, s. 25.

¹⁵⁶ ČECHURA, *Kriminalita a každodennost*, s. 46.

IV. 5. Delikty proti životu a zdraví

Delikty proti životu, tedy vraždy, byly popsány v městském zákoníku od P. K. Koldína a věnovaly se jim články N. XXVII – N. LIX. Městské právo rozlišovalo v raném novověku neúmyslné a úmyslné zabití. Latinské slovo pro vraždu nebo mord bylo *homicidium*.¹⁵⁷

Neúmyslné zabití bylo považováno za vraždu a odsouzený pachatel byl nazýván „vražedníkem.“ Docházelo k nim nejčastěji při hádkách nebo rvačkách v hospodě bez naplánovaného zavraždění. Městské právo zbavovalo takového člověka trestní odpovědnosti, pokud se pouze bránil, rvačku nevyprovokoval a svého protivníka násilně nenapadl. Vražda z příčiny a ne úmyslu nebyla trestána tak přísně. Koldínův zákoník pro takové lidi navrhol peněžitou pokutu, jejíž výše byla stanovena podle postavení zavražděného. Peníze náležely podle práva nejbližším přátelům a rodině mrtvého. Mimo pokutu musel vrah navíc opustit panství. V praxi docházelo nejen k trestu, který se uváděl v zákoníku, ale docházelo často k trestu nucených prací.¹⁵⁸

Vražda, která byla spáchaná z úmyslu, byla v raném novověku nazývána jako „mord“ a takový vrah jako „mordýř.“ Koldínův zákoník uvádí, že mordýř vraždil několika způsoby, například otrávením lidí, dobytka, studní nebo skrze kouzla. Městský zákoník rozlišoval zavraždění „nepokrevního“ člověka bez příbuzenského vztahu a zavraždění někoho z rodiny i dobrého přítele.¹⁵⁹

Právo znalo několik modelových postupů a variant, jak k vraždě docházelo. První možnost byla, pokud došlo k okradení zavražděného člověka. Za druhý postup se považovalo zabití člověka, ležícího na lavici, na stole, na zemi, sedícího za stolem a spícího. Za třetí pokud hospodář zavraždil svého pomocníka nebo hosta. A nakonec i žena, která úmyslně a násilně ukončila své těhotenství, nebo zabila své novorozené dítě. V raném novověku se potrat i vražda novorozeněte považoval za stejný zločin bez rozdílu.¹⁶⁰

Koldínův zákoník měl velice dobře rozpracovaný systém trestů za vraždy podle toho, jakým způsobem byly spáchány. Každý vrah, který páchal tento zločin z úmyslu, měl být popraven stětím mečem, a to bez ohledu na pohlaví. Pokud nastala situace, že zavraždil pán

¹⁵⁷ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 322 - 323. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 167.

¹⁵⁸ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 323-325. Francek, *Zločin a trest*, s. 167. VERBÍK, *Černá kniha Velké Bíteše*.

¹⁵⁹ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*.

¹⁶⁰ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 181.

z městského stavu nějakého sedláka, musel zaplatit za mrtvého peněžitou pokutu. Soudy se tedy řídily z velké části podle postavení obviněného a ne podle zločinu, jaký byl spáchán.¹⁶¹

Ten, kdo „číhal“ na svojí oběť, měl být potrestán takto: „*předkem k koni přivázán, potom po ulicích smýkán býti. Kdyžby pak na rozhrání přivlečen byl, od popravci mají mu kolem hnátové zpřeráženy býti, on pak, jsa roztažen aneb vpleten do kola.*“ V raném novověku se vražda, spojená s jiným deliktem (zejména majetkovým), trestala právě lámáním kolem. Samotné zločiny proti životu se trestaly stětím hlavy mečem. Pokud žena usmrtila své narozené dítě, její trest býval nejčastěji zahrabání zaživa a probodnutím kůlem. Často jim byla udělována milost a ony byly před zahrabání do země popraveny stětím hlavy mečem.¹⁶²

V Koldínově zákoníku byly napsány i tresty pro cizince, kteří byli souzeni podle práva panství, kde zločin spáchali. Psalo se tam i o neúmyslném zabití v lese při lovu zvěře. Měla se zaplatit pokuta.¹⁶³

V zákoníku se uváděl i postup, jak by měl soud přihlížet na lidi, kteří měli pouze v úmyslu někoho připravit o život. I když se jim to nepovedlo, soudci měli takový čin posuzovat jako vraždu samotnou. Stejným způsobem pohlíželo na lidi, kteří k vraždění jen naváděli a dávali rady, jak to má jiný udělat.¹⁶⁴

Došlo-li k vraždě beze svědků a obviněný tvrdil, že se jen bránil, začalo se vyšetřovat, zda opravdu mluví pravdu. Obvinění z něj nebylo sňaté hned, soud musel pořádně prohledat místo vraždy a tělo mrtvého. Zejména se pohlíželo na rány, zda byly vedeny zepředu nebo zezadu. Zřetel se bral i na zranění souzeného, podle něhož se mohlo poznat, zda se dotyčný opravdu jen bránil. Soud musel znát i přesnou příčinu jejich schůzky nebo sporu. Jestliže nedošlo k prokázání důkazů proti souzenému, byl omilostněn pod podmínkou, že složí přísahu, stanovenou v městském zákoníku.¹⁶⁵

Když nebyl vrah přistižen při svém zločinu a později se našel, tak měl také právo na výslech, aby si uchránil své „hrdlo.“ Pokud by se nenašel do roka, jeho rodina přišla o jednu třetinu svého statku. Člověk, jenž se dostal do vězení pro podezření z takového zločinu, tam nesměl být více než šest týdnů. Pokud mu ovšem nebyla prokázána nevina.¹⁶⁶

Ze smolných knih víme, že nejčastěji docházelo k loupežným vraždám, vraždám novorozenců a potratů. Ve výjimečných případech byly zavražděny i starší děti. Ve stárkovské smolné knize došlo pouze k jedné vraždě za celých 146 let. V jiných smolných

¹⁶¹ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*.

¹⁶² FRANCEK: *Zločin a trest*, s. 167-168.

¹⁶³ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 332-333.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s.327.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ.

knihách, jako například v divišovské, chlumecké nebo velkobítešské, se objevovalo mnoho případů vražd, zejména tedy loupežných.¹⁶⁷

V roce 1595 se Mikuláš Rýdle přiznal při výslechu k vraždě. Vyznal toto: „*že jest byl v Kohautově když sau toho mlynáře u Nového města zabili.*“ Podle raně novověkého práva by se taková vražda považovala za loupežnou, neboť se stala v souvislosti s krádeží. Mikuláš Rýdle zemřel při výslechu, tak ani neznáme jeho trest. Kdyby byl potrestán podle Koldínova zákoníku, byla by mu sřata hlava mečem.¹⁶⁸

V zápisu Matěje Mecheldy z roku 1593 se dozvídáme, že jistí radní z Hradce Králové zabili jednoho sedláka, který se jim bránil. Napsáno to bylo takto: „*jak chtěla aby se bránili by jednoho zabili bylo by rovně jako by psa zabili.*“¹⁶⁹

Koldínův městský zákoník rozlišoval mezi zločiny proti životu a proti zdraví. Zločin proti zdraví byl popsán v článcích N.XI. – N.XVII. Jednalo se zejména o násilné vniknutí do domu a hlavně o ublížení člověku, například zbitím nebo postřelením. Za takový přestupek hrozila pachateli peněžitá pokuta.¹⁷⁰

V roce 1610 byl do smolné knihy města Stárkova zaznamenán zápis Tomáše Waschjeho, mistra popravního v Stárkově. Přiznal se, že „*se vejtržnosti nad Janem Raurem dopustil a jeho proti řádu a právu nenáležitě zbil.*“¹⁷¹ Pro tento přestupek se Tomáš dostal do vězení. Měl být ztrestán „na hrdle,“ ale nakonec mu byla udělena milost. Zavázal se k tomu, že už se to nikdy nebude opakovat. V opačném případě, že souhlasí s potrestáním popravou. Dále se zavázal, že pokud by musel opustit Stárkov, bude muset najít a dosadit jiného kata. Konkrétně řekl toto: „*povinen budu na místo své jim Stárkovským a právu tomu mistra hodného jenž by jim k pohodlí byl zase šikovati a dosaditi.*“¹⁷²

¹⁶⁷ PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*. CIRONIS, Petros, *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*. VERBÍK, *Černá kniha Velké Bíteše*.

¹⁶⁸ *Smolná kniha města Stárkova – první část*, s. 33.

¹⁶⁹ *Smolná kniha města Stárkova – druhá část*, s. 28.

¹⁷⁰ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 316-320.

¹⁷¹ *Smolná kniha města Stárkova – druhá část*, s. 25.

¹⁷² TAMTÉŽ

IV. 6. Žhářství a ostatní zápisy v smolné knize

Žhářství bylo popsáno v městském zákoníku články O. XV. – O. XXX. Bylo definováno jako založení ohně svého domu nebo cizího ze zlosti, rozčilení, nenávisti k druhé osobě nebo jakéhokoliv jiného důvodu, aby se škodilo ostatním.¹⁷³

Městská práva rozlišovala mezi záměrným požárem a neúmyslným. Pokud došlo k neúmyslnému, první, kdo to zjistil, to musel okamžitě rozkřiknout a všichni se měli podílet na hašení. Kdo tak neučinil nebo využil panické situace k loupení nebo ublížení na zdraví jinému člověku, byl podle práva potrestán.¹⁷⁴

Koldínův zákoník za žhářství stanovil trest smrti upálením. A to i pro všechny, kdo jen žhářstvím vyhrožovali. V praxi docházelo spíše ke stětí hlavy mečem. Ve Velké Bíteši měl být žhář upálen zaživa, ale nakonec byl také st'at.¹⁷⁵

V smolné knize města Stárkova byl zapsán jeden případ, pocházející z roku 1578. Jan Falta z Dolejšího Adršpachu byl obviněn z vyhrožování. Vyznal: „*Těž jest vyznal tak jakž sou ho obvinili že jest spálením hrozil maceše své.*“ Jan Falta byl popraven stětím hlavy.¹⁷⁶

Tento zločin v raném novověku nebyl tak rozšířený. Ve Stárkově k němu v podstatě nedošlo za 146 let ani jednou. Pouze k vyhrožování. V smolné knize města Chlumce nad Cidlinou došlo od roku 1562 do roku 1712 k jednomu případu, v Rokycanech v letech 1573-1630 ke dvěma a jedné hrozbě. V Divišově nedošlo ani k jednomu.¹⁷⁷

V smolné knize města Stárkova byly zapsány další dva zápisy. V roce 1597 zápis Uršuly, manželky Valentina Tropa, bednáře z Křesova. Uršula přijala, spolu se svými dětmi Annou, Mankou, Kašparem a Michalem, Zikmunda Čertorejského z Čertorej za svého „dědičného pána.“ V smolné knize města Stárkova je zapsán případ právě Valentin Trop, který se dopustil loupeže. Nebyl, ale musel spolu se svojí manželkou a dětmi uznat Zikmunda za svého pána. Proto se dostal Uršuly zápis do knihy.¹⁷⁸

¹⁷³ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 340. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 221. TÝŽ, *Dějiny loupežnictva*.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ.

¹⁷⁵ KOLDÍN, *Codex juris Bohemici*, s. 341-342. VERBÍK, *Černá kniha Velké Bíteše*.

¹⁷⁶ *Smolná kniha města Stárkova – První část*, s. 8-9.

¹⁷⁷ PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova*. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*. CIRONIS, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan*. FRANCEK, *Dějiny loupežnictva*.

¹⁷⁸ *Smolná kniha města Stárkova*, s. 17.

Závěr

Kriminalita na Stárkovském panství v raném novověku nebyla tak rozšířena jako na jiných panstvích. Během 133 let zde bylo souzeno pouze 53 případů, to znamená, že kriminalita byla opravdu nízká. V jiných smolných knihách se objevuje dvakrát až třikrát více případů.

Ve stárkovské knize se stejně jako v jiných knihách nejvíce páchal zločin krádeže. Majetkových deliktů se lidé dopouštěli z více důvodů. Jedním byla bezpochyby chudoba. Lidé se dopouštěli takového zločinu i z důvodu, protože chtěli dosáhnout lepšího postavení ve společnosti, tenhle výsledek vyvozují z faktu, že zločinci v stárkovské knize kradli opravdu hodně. I když pravdou je, že „vyznání byla vynucená“, proto vyslýchaný mohl některé krádeže říci jen ze strachu. Rozdíl je, že v jiných lokalitách docházelo často k loupežím a loupežným vraždám. Ve Stárkově došlo pouze k jedné vraždě a jedné loupeži. Nejčastější trestem na tomto panství bylo za krádež oběšení nebo stětí hlavy mečem. Na jiných panstvích to bylo podobné, avšak například v dobrušské smolné knize byly krádeže řešeny milostí.

Druhým nejrozšířenějším zločinem byly sexuální delikty. Na stárkovském panství jich bylo spácháno celkem 13 (24,3%), které byly zapsány do knihy. Ve skutečnosti v raném novověku byly tyto delikty téměř každodenní záležitost. Matlas ve svém článku *Dvojím metrem* o této problematice pojednává. Pokud by se všechna smilstva a cizoložství trestala popravou, pak by vrchnost neměla téměř žádné poddané. Proto se v praxi rozlišovalo mezi tím, jak závažný delikt byl a jak často prováděný. To mě vede i závěru, že na stárkovském panství mohlo docházet k více takovým zločinům. Žen bylo ve Stárkově o poznání méně (dvě ženy, 20%). V jejich případech se jednalo o smilstvo a cizoložství. Muži se dopouštěli i cizoložství, bigamie nebo dokonce sodomie.

Odpor proti stárkovské vrchnosti byl taky značně velký (10 případů, 18,9%). V tomto případě se jednalo nejvíce o útěk z panství a neposlušnost. Proč lidé utíkali od své vrchnosti? Důvodem mohla být jistě neuspokojivá ekonomická situace. Jaroslav Dibelka ve své studii *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky* hovoří o možném útěku z panství, aby se zbavil své trestní odpovědnosti. A co konkrétně považovala stárkovská vrchnost za neposlušnost, protože v smolné knize nebyla více

rozváděna. V knize je zachován dokonce případ padělání dopisů se stárkovskou pečeti a tím získávání peněz od jiných poddaných.

Další kapitolou byly pomluvy, urážky cti a křivá obvinění. Tyto delikty většinou řešil rychtář a do smolných knih se nedostávaly. Ve Stárkově se ale setkáváme hned se čtyřmi případy. Jeden se týká křivého obvinění z pokusu o vraždu, druhý pomluvy své vrchnosti a třetí se čtvrtým neúcty k otci a matce. Všichni byli nakonec odsouzeni k podmíněnému trestu smrti, ale museli se omluvit nařčené osobě.

Delikty proti životu a zdraví se také v stárkovské knize objevily. Jedna vražda a jedno zbití druhé osoby se stalo součástí smolné knihy. Taky zde byl zachycen případ pokusu o zhářství.

Podle spáchaných případů vidíme, že Stárkov bylo vcelku klidné panství, kde se kradlo, cizoložilo, smilnilo, pomlouvalo a vraždilo vcelku málo oproti jiným smolným knihám. Nemůžeme však říci, že kniha není rozmanitá. Naopak je zde zapsáno mnoho druhů zločinů. Dokonce i sodomie, která není tak častým deliktem v smolných knihách.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

SOKA Náchod, f. AM Stárkov, kn.č. 11 – smolná kniha – první část 1573-1719.

Vydané prameny

CIRONIS, Petros, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let*

FRANCEK, Jindřich, *Chlumecké hrdelní příběhy*. Praha 1993. ISBN 80-85192-09-8.

KOLDÍN, Pavel Kristián: *Codex juris Bohemici. Tomi IV. Pars III. Monumenta juris municipalit.* Praha, 1876

KUKÁNOVÁ, Zlataše, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651(4) Hradecko - Bydžovsko*, Praha 2000, s. 1287-1295. ISBN 80-85475-63-4.

LÁNY, Emil Pavel, *Knihy černé, jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od roku 1625*, Liberec 1946.

LÁNY, Emil Pavel, *Knihy smolné založené léta 1588: (Dobruška)*, Liberec 1947.

PÁNEK, Jaroslav, *Smolná kniha městečka Divišovaz let 1617 – 1751*, Praha 1977.

VERBÍK, Antonín, *Krevní kniha městečka Bojkotic*, Uherské Hradiště 1971.

VERBÍK, Antonín, *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979.

1573 – 1630 (s přílohou pozdějších čarodějnických procesů), Druhé vydání, Rokycany 1994.

Použitá literatura

BOUZA, Erik, *Dějiny Stárkova*, in: *Stárkov 1250 – 1573 – 1973*. Sborník vydaný ke čtyřstému výročí povýšení obce na město, Stárkov 1973, s. 9-12.

ČECHURA, Jaroslav, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008. ISBN 978-80-257-0049-5.

DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650-1750)*, in: *Český časopis historický*, 106 ročník, Praha 2008, s. 19-53. ISBN 0862-6111.

DÜLMEN, Richard van, *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 1985. ISBN 80-86182-44-4.

DÜLMEN, Richard van, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném věku*, Praha 2003. ISBN 80-86569-43-8.

- FRANCEK, Jindřich, *Dějiny loupežnictva. Zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách*, Praha 2002. ISBN 80-86182-66-5.
- FRANCEK, Jindřich, *Mistři ostrého meče*, Pardubice 1995.
- FRANCEK, Jindřich, *Z register tajemství lotrovského. Hrdelní soudnictví na Jičínsku v 16. – 18. století*, Semily 1997.
- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*, Praha 2000. ISBN 80-86182-29-0.
- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách. Nové vydání rozšířené o paměti kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za republiky*, Praha 2007. ISBN 80-86182-91-6.
- HARTEL-THAM, Gertrud, *Die Stadt Starkstadt*, Braunau 1988.
- KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudovalo)*, Praha 1967.
- KREUZ, Petr, *Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 421-457. ISBN 80-7040-384-5.
- MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*, Praha 1995. ISBN 80-85903-01-6.
- MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997. ISBN 80-7201-045-X.
- MAREČKOVÁ, Marie, *České právní a ústavní dějiny: Stručný přehled a dokumenty*, Olomouc 2006. ISBN 80-244-1502-X.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, 1. díl, Praha 2008, s. 431-432. ISBN 97-8802-5700273.
- MATLAS, Pavel, *Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku*, in: BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav, *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 291-313. ISBN 978-80-7394-020-1.
- MILLER, Jaroslav, *Stručný nástin předbělohorského soudnictví*, Olomouc 1997. ISBN 80-7067-706-6.
- MONESTIER, Martin, *Historie trestu smrti: Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*, Praha 1998. ISBN 80-86182-05-3.
- OBERPFALCER, František: *Jazyk knih černých, jinak smolných*. Praha, 1935.
- PÁNEK, Jaroslav, *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*, in: *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 25-26.

RIEDL, Anselm L., *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Städtwesens in Böhmen*, Teplice 1903.

SCHWALLEROVÁ, Jana, „Života dobrá čest jedním krokem kráčeji“ *Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století*, in: *Časopis pro kulturní dějiny* 1, Plzeň 2006, s. 26-45.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, Díl pátý, Praha 1887.

TINKOVÁ, Daniela, *Kde začíná a končí okraj? K otázce dekriminalizace v osvěcenské době*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel, *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006, s. 586. ISBN 80-7040-882-0.

VLČEK, Pavel, *Encyklopedie českých zámků*, Praha 1997. ISBN 80-85983-32-X.

VOJÁČEK, Ladislav – SHELLE, Karel – KNOLL, Vilém, *České právní dějiny*, Plzeň 2008. ISBN 978-80-7380-127-4.

VONDRUŠKA, Vlastimil, *Katovny a mučírny*. Praha, 1993, s. 62-67. ISBN 80-205-0321-8.

WINTER, Zikmund, *Šat, strava a lékař v XV. a XVI. věku*, Praha, 1913.

Ostatní zdroje

[http:// www.zedler-lexikon.de](http://www.zedler-lexikon.de), svazek 15, složka 354-355.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Šestý díl. Praha, 1893, s. 642-643.

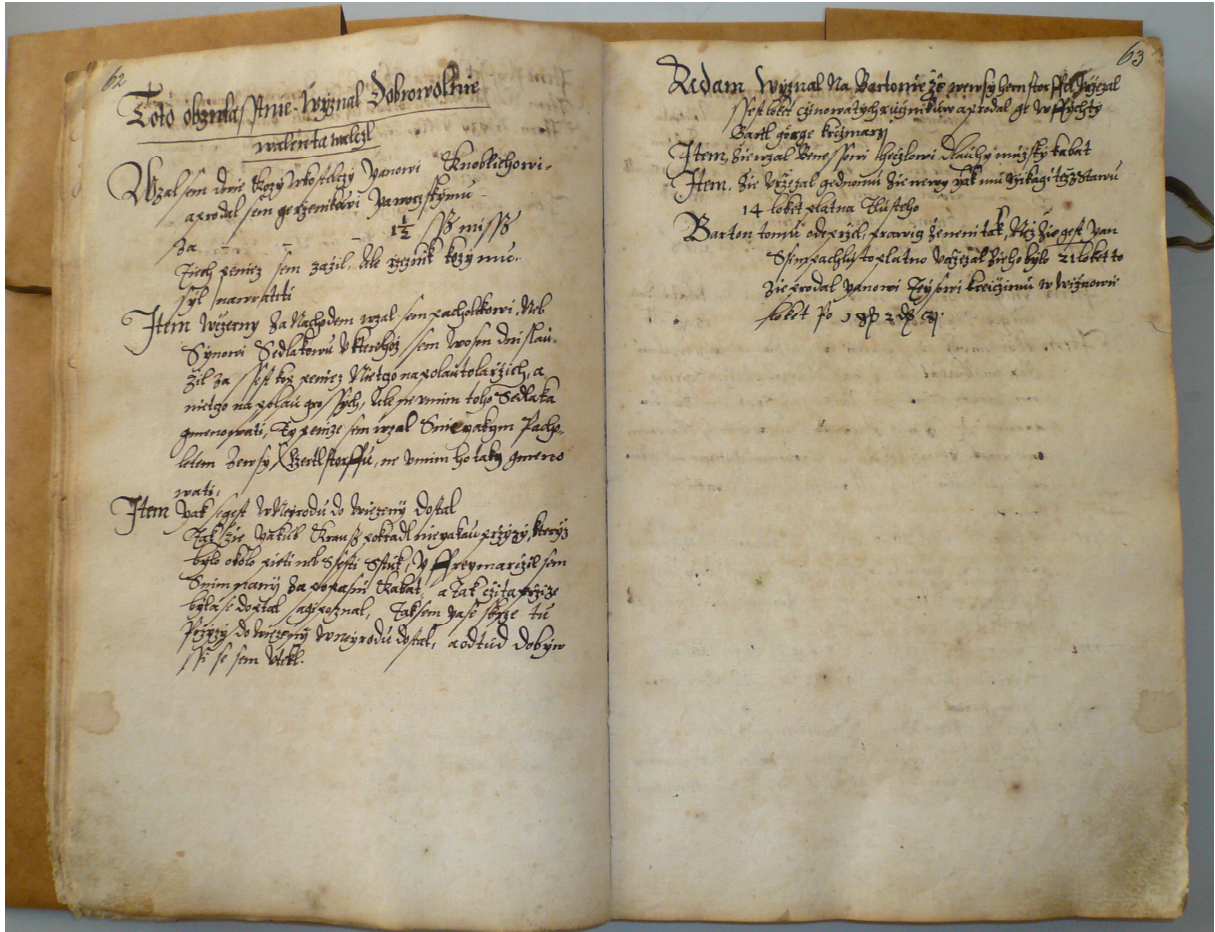
Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Třináctý díl. Praha, 1898, s. 757.

Resume

This work deals with a capital crime on the estate Stárkov between 1573 - 1706th It is an analysis of yet unprocessed archival source pitch books Stárkov city. The book is deposited in the State District Archives in Nachod. I used the analysis in the context of a crime in the history of the early modern period and I compared its with other books. The first, I dealt with a history of criminality. After I started deal with history of Stárkov. The first written reference comes from the 1321st. In the early modern period any significant families owned Stárkov. They were Žehušický from Nestajov, Čertorejský from Čertorey and Kaisersstain. In the penultimate charter, I devoted to the analysis books, especially their language, processing, and usability in the field of historical research. In the finish, I analysed book of Stárkov. I wrote about each crime especially. In book were written property crimes (43,4%), sexual offenses (24,6%), misdemeanors resistance against the authorities (18%), insult and false testimony (5,7%), crimes against life and health (3,8%) and arson threats go. In the end I came to realize that stárkovské domain significantly different from any other. It was quiet for 133 years, there has been tried only 53 cases.

Seznam příloh

Příloha č. 1. Originální stránka smolné knihy

60
Muzuarij Sstúdcyiv zemských dobrovdane : totiz
 Bartoni Syna Krystopha Zuzlera zemsky Ukonfuzfi
 Valentina Syna Michala Walske
 Adama Syna M. Michala Gencle s obau zemsky zvojnionra
 Wojoj Gockijni Naquintach Wozeneho Jana Zuzmunda
 Hertorejskeho. Z zana na jeho milostivneho adidigmeho
 v Wroclawzomysch zeshly zobrali to v se zode nize
 zoznamowanij zivrodali
 Wozarwe Walyothy Wozenny wozilowic Jakubowi Wli.
 kuba sowi za - - - 10 gp alb azagine dialy
 othy a 4 gp alb zio ge sice ma dodati
 Item zozasny tabat barbanowic Wyalozomni zohintu
 wozilowic za - - - 13 gp alb
 Item Sankennij Walyothy zezom, Maligawic sstom zomij
 zodruchu Wrieyabego Krysty wozilowic
 Item zozasny tabat Wozenny hawla Kambacka, Martino.
 ni Wozilowic ty zodruchu Wlehas Krysty wozilowic fro.
 Frymarcijski miel nam wzdati. 12 gp alb zozazyl
 Bartoniowi wdahui - - 6 gp alb ab gp alb ge.
 sice ma dodati
 Item ten kteryz sme udawze Kambackowic Wlynarize
 wzali bylo ho uclirichy Wozy a sedm oblaczi. a
 jeden klauz ten sme prodali w suchym dole Wizi.
 sowi hawla sowi za - - - 1 Wozis Baza kuiset Wafa
 Item zoziti zezewengmi holaniami Jana Kuterowic Jem
 kteryz gest w zodruch sowi v Wyalozka hawla za
 6 Wreigawu

Item fly
 Item W
 Item

Příloha č. 3: Stárkov¹⁷⁹

¹⁷⁹ RIEDL, Anselm L., *Geschichtliche Nachrichten über das Städtchen Starkstadt. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Städtwesens in Böhmen*, Teplice 1903.